

Svenska i finska grundskolor

Lehti-Eklund, Hanna

Helsingfors universitet, Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Nordica
2011

Lehti-Eklund , H & Green-Vänttinen , M 2011 , Svenska i finska grundskolor . Nordica
Helsingiensia , nr. 27 , vol. 27 , Helsingfors universitet, Finska, finskugriska och nordiska
institutionen, Nordica , Helsinki .

<http://hdl.handle.net/10138/30082>

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Svenska i finska grundskolor

Hanna Lehti-Eklund och Maria Green-Vänttinen

Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet

2011

© 2011 Författarna

Denna bok är nr 27 i serien *Nordica Helsingiensia*.

Ansvarig utgivare: Nordica vid Finska, finskugriska och nordiska institutionen,
Helsingfors universitet

Volymen har tryckts med bidrag av Undervisningsministeriet.

Kontaktinformation:

Nordica

PB 24

FI-00014 Helsingfors universitet

Webbadress: <http://www.helsinki.fi/nordica/publi/nh.htm>

Pärm: Terhi Hietamäki

ISSN 1795-4428

ISBN 978-952-10-7559-9

Tryckt i Finland av Unigrafia
Helsingfors 2011

Tiivistelmä

Helsingin yliopiston *Svenska i toppen* -projektin taustalla on ruotsinopetuksesta suomenkielisissä kouluissa ja aineen asemasta julkisuudessa käyty keskustelu, joka on etenkin viime aikoina usein ollut kielteisesti väritynyttä. Ruotsinopetusta luokkahuoneissa on kuitenkin tutkittu varsin vähän. On tärkeää saada tuoretta tutkimustietoa siitä, mitä piirteitä oppilaat ja opettajat itse haluavat korostaa opetuksessa. Lukioissa 2010 suorittamamme tutkimuksesta selvisi, että koulun todellisuus on monitahoisempi kuin median piirtämä julkisuuskuva ja että monet oppilaat osaavat lukion päättyessä hyvin ruotsia.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kertoa peruskoulun ruotsin opetuksesta – siitä, miten kouluissa rakennetaan ja sovelletaan ruotsin opetuksen käytänteitä. Olemme halunneet selvittää, mikä on tyypillistä hyvälle ruotsinopetukselle ja mitä seikkoja opetuksessa tulisi kehittää. Olemme myös selvittäneet, mitä yhdeksäsluokkalaiset ja opettajat ajattelevat ruotsin opetuksesta ja mitkä seikat koulu yhteisössä tukevat opetusta. Tätä varten olemme keränneet 156 oppilaan kertomuksen ruotsinopetuksesta, haastatelleet 12 opettajaa, 86 oppilasta ja koulujen rehtoreita sekä seuranneet opetusta. Tutkimuksen seitsemän peruskoulua sijaitsevat eri puolilla Suomea erilaisissa ympäristöissä.

Tutkimuksemme sijoittuu kielentutkimuksen ja kasvatustieteen välimaastoon. Teoreettisena viitekehyksenä projektissamme on ekologinen lähestymistapa kielenoppimiseen sekä näkemys oppimisesta osallistumisen prosessina (vrt. van Lier 2004; Wenger 1999). Näiden näkemysten mukaan luokkahuoneen institutionaalisessa ympäristössä opettajat ja oppilaat rakentavat kielen avulla yhteistä toimintaa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, ja sen avulla kieltä myös opitaan. Tutkimuksessamme olemme kiinnostuneita toiminnan rakentumisesta ja siitä, mitä osallistujat pitävät siinä tärkeänä.

Monet peruskoulusta saamamme tutkimustulokset muistuttavat lukioista saamiamme tuloksia. Oppilaiden peruskoulun ruotsinopetuksesta antama kokonaiskuva on positiivinen. Suurin osa tutkimukseemme osallistuneista oppilaista haluaa oppia ruotsia, ja monet heistä pitävät ruotsin opetuksesta. Opettajalla on tällaisen motivaation syntymisessä suuri merkitys, mutta oleellista on myös se, että oppilailla itsellään on selkeä käsitys siitä, miksi he lukevat ruotsia. Monien oppilaiden mielestä ruotsi kuuluu yleissivistykseen ja usean kielen osaaminen on rikkaus. Ruotsia luetaan pakollisena aineena, mutta koska moni muukin aine on peruskoulussa pakollinen, oppilaat kokevat, että ruotsi on vain yksi muiden joukossa. Oppilaat haluavat oppia ruotsia selvittääkseen arjen tilanteista. Opetukselta he toivovat enemmän autenttista materiaalia oppikirjan lisäksi, ja oppilaat haluavat myös tietää lisää ruotsalaisesta kulttuurista. Oppilaat pitävät parityöstä, jota opetuksessa käytetään runsaasti. Oppilaat ovat tuoneet esiin tärkeitä, hyvin perusteltuja näkökohtia opetuksesta, joille toivoisi löytyvän vastakaikua.

Opettajan panos on tärkeä ruotsin oppimisessa. Ruotsin opetus on peruskouluissa kommunikatiivista ja työtävät vaihtelevia. Opettajista on tärkeää, että ruotsin tunneilla viihdytään ja että oppilaat uskaltavat puhua. Heidän päämääränään on, että peruskoulun anti oppilaille arkikielitaidon lisäksi on halu kehittää ruotsin kielen taitojaan. Siksi opettajat järjestävät oppilaille myös tilaisuuksia tutustua ruotsin kielen käyttöön koulun ulkopuolella.

Vaikkei ruotsi monessakaan suhteessa poikkea muista opetettavista aineista, hyvä oppimisympäristö ja työskentely-ympäristö on kielteisen julkisuuskuvan takia sille merkityksellisempi kuin muille aineille. Koulun ja sen johdon tukea tarvitaan luomaan hyvä

ja kannustava työyhteisö, jossa oppilaat opettajien avulla pystyvät rauhassa tekemään työtään. Tutkimuksemme mukaan suurin osa opettajista viihtyi hyvin työssään.

Tutkimusraporttimme päättyy viiteen ehdotukseen ruotsin opetuksesta. Ehdotukset perustuvat tutkittujen koulujen käytänteisiin, ja ne koskevat opetuksen sisältöä, materiaalia, kulttuuria, ruotsin käyttöä luokkahuoneessa ja tavoitteellista opetusta. Samankaltaisiin ehdotuksiin päättyi myös 2010 julkaisemamme raportti lukioiden opetuksesta. Vaikka ruotsin opetus on kommunikatiivista ja monipuolista, nykyiset tuntimäärät asettavat rajat sille, mitä peruskoulussa voi oppia. Ehdotuksemme on, että opetuksessa keskityttäisiin vielä enemmän kielitaitoon, jolla oppilaat selviävät arjen puhekielisistä tilanteista.

Peruskoulun oppilaita kiinnostaa *arkiruotsin* oppiminen. He toivovat enemmän kommunikaatiotaitoja, joilla pärjää arjessa, ja haluavat oppia arjen sanastoa. Sekä opettajat että oppilaat toivovat sopivan tasoista, helposti saatavissa olevaa *autenttista materiaalia*, kuten esimerkiksi videoklippejä, elävöittämään opetusta. Verkossa saatavilla oleva, helposti päivitettävä oppimateriaali kirjojen lisänä ja koulujen ajantasainen tekniikka vastaisivat tähän toiveeseen.

Oppilaita innostaa myös kohdekielinen kulttuuri. Vaikka monet oppilaat pitävät Suomen kaksikielisyyttä tärkeänä asiana, suomenruotsalainen kulttuuri on heille melko vierasta. Ruotsalainen-sana yhdistetään lähinnä aika stereotyyppiseen kuvaan Ruotsista. *Lähikulttuuriin* panostaminen, jolloin oppilaat voisivat kokea, että Suomessa on elävää ruotsin kieltä, voisi lisätä heidän motivaatiotaan.

Opettajien kielivalinnat luokassa perustuvat eri strategioihin. Haluaisimme kannustaa kaikkia opettajia *puhumaan paljon ruotsia*, koska he silloin omalta osaltaan tuovat ruotsinkielistä vuorovaikutusta luokkaan, mikä helpottaa ymmärtämisen ja autenttisen kommunikaation oppimista. Uusia opetussuunnitelmia laadittaessa olisi toivottavaa, että ruotsin oppisisältöjä *tarkistettaisiin*. Katsomme, että opetuksessa olisi hyvä keskittyä vuorovaikutuksen ymmärtämiselle keskeisimpään sanastoon ja välttämättömiin rakenteisiin. Väistämättömänä seurauksena arkikielen taitoihin keskittymisestä on, että oppisisällöistä tulisi myös karsia sellaisia sisältöjä, esimerkiksi harvinaisia rakenteita, jotka eivät ole vuorovaikutuksellisesti olennaisia.

Suomessa käydään tällä hetkellä tärkeää keskustelua siitä, kuinka oppilaiden mahdollisuuksia oppia molempia kotimaisia kieliä voidaan parantaa. Tuloksien parantamiseksi on esitetty ruotsin opetuksen aikaistamista ja tuntimäärän lisäämistä. Oleellisinta olisi mielestämme oppisisältöjen tarkistaminen. Vaikka opetuksen aiemmin aloittaminen saattaisikin parantaa oppimistuloksia, sitä ei saavuteta, jos tuntimäärää ei lisätä. Nykyistä kahden tunnin viikkotuntimäärää ei tule vähentää, jotteivat sekä lukiossa että korkeakoulussa saavutettavat taidot oleellisesti vähenisi.

Förord

I denna rapport granskar vi praktikerna i undervisning av svenska i finska grundskolor. Under de senaste åren har det i medierna förts en tidvis häftig och negativt betonad debatt om undervisningen i svenska i finska skolor. Forskningsprojektet *Svenska i toppen* bottnar i en önskan att få studera hur undervisningen ser ut i skolan och att få veta vad deltagarna, elever och lärare, anser om verksamheten och vad de har för önskemål. Vad gör lärarna och vad kan vi lära oss av dem? Hur ser eleverna själva på undervisningen i svenska? År 2010 utgavs den första projektrapporten som handlade om gymnasier.

Projektet *Svenska i toppen* har fått finansiering av Undervisningsministeriet för att forska i goda praktiker i svenskundervisning i grundskolan. I denna rapport redogör vi för hur elever i årskurs 9, svensklärare och rektorer i grundskolan ser på undervisningen.

I rapporten redogör Maria Green-Vänttinen för elevernas åsikter och Hanna Lehti-Eklund återger lärarnas och rektorernas tankar om vad som är centralt för svenskundervisningen i deras skola. Dessutom har vi fått följa med undervisningen på många lektioner. Sanna Laitala, Pilvi Jaatinen och Johanna Hyytiäinen har hjälpt till vid skolbesöken och bistått oss i projektet på många sätt. Jaana Martikainen har hjälpt till att sammanställa resultat. Anne Huhtala, Marketta Sundman och Heidi Vänttinen har kommit med värdefulla synpunkter. Riitta Juvonen har bidragit med sin expertis i finska. Vi tackar er alla.

Under skolbesöken har vi blivit varmt emottagna i skolorna och i klassrummen. Vi tackar alla elever, rektorer och svensklärare för att ni släppt in oss i er vardag och gett oss av er tid. Utan er insats hade den här undersökningen inte kunnat genomföras. Tack vare er har vi fått en inblick i vad som gör svenskundervisningen bra och vad som kunde förbättras.

Helsingfors i november 2011

Maria Green-Vänttinen

Hanna Lehti-Eklund

Innehåll

1. Svenskundervisningen i grundskolan	8
Bakgrund	8
Undersökningen	10
2. Material och metod	12
Eleverna: berättelser och intervjuer	13
Lärarna och rektorerna	14
3. Elevernas syn på svenskundervisningen	17
Svenska – ett främmande språk?	17
Elevernas inställning till att studera svenska	19
Om tvångssvenskan	23
Svenskundervisningen i vår skola	25
Elevernas önskemål	28
Svenska i framtiden.....	32
Svenska i grundskolan och i gymnasiet.....	33
4. Klassrummet och lärarna.....	35
Arbetsformer.....	35
Muntlig färdighet	41
Lärarens bruk av svenska	45
Läromedel och andra material.....	49
Kontakt med kulturen utanför skolan	50
Motivation i klassen och debatten om svenskan	52
Målsättningar för eleverna i grundskolan	54
Förändringar i och utveckling av undervisningen.....	56
Inspirationskällor och eget språkbruk.....	58
5. Skolan som miljö	60
Atmosfären och arbetsgemenskapen	60
Arbetskulturen i skolan och stödsystemen.....	63
6. Sammanfattande diskussion	65
7. Förslag: svenskundervisningen ska få ett lyft	68
Litteratur	70
Övriga källor	71

Tabeller

Tabell 1. Material: antalet skolor, intervjuer, berättelser och observationer

Figurer

Figur 1. Inställningen till svenska som skolämne

Figur 2. Kan/kan inte tala svenska i vardagliga situationer

Observationer

Observation 1. Ett dialogiskt klassrum

Observation 2. Substantiv ur olika perspektiv

Observation 3. Lektion efter praoveckan

Observation 4. Mångsidig lektion i muntlig färdighet

Observation 5. Svenska i klassen

Bilagor

Bilaga 1. Frågor till lärarna

Bilaga 2. Frågor till eleverna

1. Svenskundervisningen i grundskolan

Bakgrund

Utgångspunkten för projektet *Svenska i toppen* har varit den debatt om undervisningen i svenska och om ämnets ställning som har pågått under de senaste åren. Vi har velat ge en övergripande och mångsidigare bild av undervisningen än den som framträder ur den ofta negativt betonade diskussionen i medierna. Undervisningen i svenska skapas lokalt i skolan av lärare och elever. Vårt syfte har varit att studera de praktiker som de tillämpar och föra fram deras åsikter. I synnerhet vill vi lyfta fram goda praktiker men också ta upp områden som behöver utvecklas. År 2010 gav vi ut en rapport om undervisningen i svenska i gymnasier (Green-Vänttinen, Korkman och Lehti-Eklund 2010). I denna rapport koncentrerar vi oss på svenskundervisningen i grundskolan.

I gymnasierapporten tog vi upp den upptrappade debatten om svenskundervisningen som under de senaste åren har handlat om huruvida svenskan borde bli frivillig som skolämne. Undervisningen i svenska har också kopplats till språkets status i Finland överlag. Debatten har varit starkt negativt färgad, i synnerhet i de sociala medierna, men många beslutsfattare och politiker har också uttryckt sitt stöd för svenskans roll i det finska samhället och för betydelsen av kunskaper i svenska, till exempel inom samarbetet i Norden (Green-Vänttinen et al. 2010, se också Linna 2011). I rapporten om gymnasieundervisningen kom vi fram till att det finns mycket god undervisning i svenska i gymnasierna och att många elever också når goda språkkunskaper, vilket inte har lyfts fram i medierna.

Ett viktigt faktum som man bör komma ihåg när man diskuterar undervisningen i svenska i finska skolor är att det handlar om ett skolämne som har krympt under de senaste femton åren. I grundskolan minskade antalet veckotimmar från tre till två veckotimmar redan på 1990-talet och i gymnasiet läser de elever som inte skriver svenska i studentskrivningarna endast de fem obligatoriska kurserna. Svenskan blev frivillig i studentexamen 2005 och efter det har andelen abiturienter som skriver svenskan sjunkit avsevärt. Jämfört med antalet gymnasister som skrev modersmålet år 2010 i studentexamen skrevs svenskan av 65 %.¹

De nuvarande läroplansgrunderna för grundskolan är från 2004. I skrivande stund pågår arbetet med förnyelse av läroplansgrunderna. I finska skolor kan svenska läsas som ett så kallat A-språk, som vanligen inleds i

¹ <http://www.ylioppilastutkinto.fi/fi/ylioppilastutkinto/tilastoja/syksy2010/>

årskurs 3, och som B-språk som inleds i årskurs 7. Antalet elever som läser A-svenska är betydligt färre än de som läser B-svenska. Av dem som skrev svenska i studentexamen år 2010 utgör de som skrev A-svenska cirka 11 %.² I årskurs 9 i A-svenska definieras målsättningarna för kunskaperna i svenska omfatta ”mera krävande sociala situationer samt /.../ fritidssysselsättning, tjänster och det offentliga livet”. I A-svenska ska en elev med gott betyg (8) ha kommit upp till nivå A2.1 i tal och skrift och A2.2 i läsförståelse och hörförståelse. I B-svenska ligger tyngdpunkten i årskurs 9 på muntlig interaktion, men eleverna ska också lära sig att skriva korta vardagliga texter och de ska lära sig om finlandssvenska, svenska och övriga nordiska livsformer. Målsättningarna för att tala och skriva för ett gott betyg (8) ligger på nivå A1.3, dvs. en fungerande elementär språkfärdighet, och vid hörförståelse och läsförståelse på A2.1. (*LPgrundl2004*.)

Debatten om svenskan har såtillvida haft en positiv effekt att den har aktiverat planeringen kring och lanseringen av nya idéer inom svenskundervisningen på olika plan. En grupp under ledning av president Ahtisaari gav hösten 2011 ut ett *Handlingsprogram för ett Finland med två levande nationalspråk* vars syfte var att komma med förslag till att stärka ställningen av nationalspråken finska och svenska.³ Bland förslagen finns flera som också berör svenskundervisningen. I programmet föreslås bland annat att studier i svenska tidigareläggs i grundskolan, att läroplansgrunderna ses över och att betoningen i undervisning läggs på kommunikativa färdigheter. Också språkbad lyfts fram som en undervisningsform som borde få utvidgat stöd (s. 5). Vid Undervisningsministeriet fortsätter utvecklingsarbetet 2011/2012 inom en arbetsgrupp.⁴

Hösten 2011 har också möjligheten att utvidga språkbadsundervisningen och att grunda tvåspråkiga skolor i Finland enligt mönster från Sverige dryftats i pressen.⁵

² <http://www.ylioppilastutkinto.fi/fi/>

³ <http://ft.huset.fi/sve/bestall/>

⁴ <http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2011/03/ruotsinopetus.html?lang=fi>. Se också

”Svenskundervisningen ska få ett lyft” Hbl 15.8.2011.

⁵ Se t.ex. ”En fråga om fler lektioner i svenska”, Hbl 29.11.2011, ”Tidigare undervisningsminister vill testa tvåspråkig skola”, Hbl 21.11.2011, ”Kielipolitiikkaa ilman vaatteita” (Språkpolitik utan kläder) Helsingin Sanomat 13.11.2011, ”Experter ense: språkbad nyckeln till tvåspråkighet”. Hbl 7.11.2011, ”Politiker säger ja till tvåspråkiga skolor”, Hbl 2.11.2011, ”Kaksikielinen koulu toisi ruotsin kielen eläväksi” (En tvåspråkig skola skulle göra svenskan levande) Helsingin Sanomat 1.11.2011, ”Wallin: Vi behöver starka finsk- och svenskspråkiga skolor.” Hbl 1.10.2011.

Undersökningen

Syftet med vår undersökning är att studera praktikerna i svenskundervisningen i grundskolan. Vi vill i synnerhet lägga vikt vid goda praktiker men vi vill också se om det är något i verksamheten som kunde utvecklas. Vi söker svar på följande frågor:

1. Vad kännetecknar svenskundervisningen i de finska grundskolorna?
2. Vad anser eleverna och lärarna om undervisningen?
3. Vilka faktorer i skolkontexten stöder svenskundervisningen?

Teoretiskt och metodiskt har vi hämtat inspiration ur flera discipliner, ur språkinlärningsekologi (van Lier 2004), etnografi och sociala och sociokulturella teorier om lärande (Wenger 1998, Säljö 2000, Hall 2002).

I all utbildning står språket i centrum: den genomförs och organiseras med hjälp av språket (Hall 2002:89). En undersökning som denna som fokuserar på med vilka praktiker utbildningen sker placerar sig inte riktigt i språkvetenskap och inte heller i pedagogik, utan i en gråzon mellan dem (van Lier 2004:1 ff.). I klassrummen i skolan bygger deltagarna, lärarna och eleverna, tillsammans upp en verksamhet i ett socialt och språkligt rum (jfr Wenger 1998). Vi är intresserade av hur de gör det men också hur de själva ser på verksamheten.

Inläring av ett språk är precis som allt lärande en situerad process där kontexten är viktig. Den påverkar aktörerna men den påverkas också av dem (Säljö 2000:128 ff.). I skolan kan växelverkan mellan deltagarna och kontexten ses som en ömsesidig relation, där skolan till exempel ger ramarna för elevernas och lärarnas arbete, men där verksamheten i klassrummen även påverkar hela skolan.

Lave & Wenger (1991) har utarbetat en teori om inläring som bygger på deltagande och utgår från andra typer av lärandekontexter än skolor. Enligt den går en individ från att vara en perifer deltagare till att vara en fullvärdig medlem i en gemenskap genom att delta i gemenskapens praktiker. Metaforen kan också till en del tillämpas på språkundervisningen i en skolkontext. Lave & Wenger (1991:111) förknippar avancemang i inläringen, det att bli en mästare inom sin egen bransch, med att man satsar mera tid och engagemang samt utför svårare uppgifter. Det innebär samtidigt att man också utvecklar en ny identitet som expert. Även om elever som ofta startar med nollkunskaper i svenska i grundskolan inte kan tänkas utvecklas till experter på några år, är det sannolikt en av de viktigaste uppgifterna inom svenskundervisningen att eleverna i skolan ska kunna skapa sig en ny *lingvistisk* identitet som svenska språkbrukare.

I den här rapporten tar vi upp olika inlärningstillfällen som undervisningen, interaktionen och arbetet i klassen erbjuder så att elever kan nå de här målen, men vi lyssnar också på vad elever och lärare önskar sig (jfr Gibbons: 2006: 1). Dessa möjligheter i undervisningen kan kallas för affordanser (eng. *affordance*) (van Lier 2004:90 ff.) Mer exakt handlar det om relationen mellan inläraren och all betydelsepotential i undervisningen. Det kan handla om multimodala material, undervisningsmetoder, möjligheter att öva språket på olika sätt och interaktion på svenska men också erbjudanden om stöd för lärandet. Utanför klassrummet kan det också innebära teaterupplevelser, besök på svenska orter eller tillfällen att använda svenska i olika sammanhang.

2. Material och metod

Vi har hämtat metodisk inspiration ur flera olika källor för vår undersökning. En central målsättning har varit att både elevernas och lärarnas röster skulle komma fram i undersökningen. Elever i åk 9 har fått skriva berättelser om sin syn på svenskundervisningen och dessutom har vi intervjuat frivilliga elever i samma årskurs. Vi har också intervjuat svensklärare och rektorer samt observerat lektioner i svenska i olika årskurser i grundskolan. Falout et al. (2008:241) betonar hur viktigt det är att lyssna på vad eleverna har att säga om sin egen undervisning (jfr också Murphey 2008):

We rarely hear the voices of learners because they are on the periphery. Their voices need to come to the center for developing sound lesson plans, curricula, and educational governance in the classroom and beyond.

Lärarna är å sin sida experter på hur svenskundervisningen i verkligheten ser ut. Vi har kompletterat lärarnas och elevernas synvinklar med intervjuer med rektorerna samt våra egna observationer för att belysa forskningsfrågorna ur flera olika perspektiv. Genom denna typ av triangulering, dvs. en kombination av olika typer av material och metoder, hoppas vi kunna få en bättre helhetsförståelse av svenskundervisningen i grundskolan (jfr Merriam 1994).

Undersökningen baserar sig på material från sju olika grundskolor. Skolorna har valts ut i samarbete med Utbildningsstyrelsen. En viktig utgångspunkt för urvalet av skolor har varit regional fördelning. Storleken på skolorna varierar och de finns både på landsorten och i städerna. Det har också varit viktigt att få med skolor som finns i tvåspråkiga områden. Geografiskt sett ingår det skolor från huvudstadsregionen, södra, västra, mellersta, östra och norra Finland i undersökningen. I alla skolor undervisas i B-svenska och dessutom ingår några skolor som erbjuder A-svenska.

Skolorna och de som arbetar i dem är helt anonyma i denna rapport. För att kunna berätta om skolorna har vi dock beslutat att ge dem följande fingeerade namn: Aspdungens skola, Blomsterängens skola, Borggårdens skola, Centralskolan, Havsvikens skola, Söderåsens skola och Sandbackens skola. Av dessa skolor finns två i en medelstor kommun, en i västra Finland och en i Tavastland. En skola ligger i en mindre kommun i östra Finland. Två av skolorna finns i städer i norra Finland. Från södra Finland ingår två skolor från en mindre och en större tvåspråkig stad. Skolorna har olika struktur: i vissa finns endast årskurserna 7–9, medan andra omfattar hela grundskolan. En del skolor ligger också i anslutning till ett gymnasium.

Av tabell (1) framgår det material som undersökningen bygger på.

Tabell 1. Material: antalet skolor, intervjuer, berättelser och observationer

Skolor	Läraryntervjuer	Elevintervjuer	Elevberättelser	Observationer
7	12	18 (86 elever)	156	39

Skolbesöken förverkligades under läsåret 2010/2011. De tog vanligtvis en till tre dagar i anspråk och under tiden observerades så många lektioner i svenska som rymdes med i programmet. Materialet består av sammanlagt 12 läraryntervjuer och 18 gruppintervjuer med 86 grundskolelever samt intervjuer med 5 rektorer. Dessutom omfattar materialet 156 berättelser skrivna på finska av elever i åk 9. Intervjuerna med lärare och elever följer en viss struktur med teman som slagits fast på förhand (se bilagorna 1 och 2), medan intervjuerna med rektorer närmast kan kallas för narrativa intervjuer (jfr Trost 1997). Intervjuerna har spelats in och transkriberats.⁶

Eleverna: berättelser och intervjuer

I alla skolor som vi besökte ombads elever i åk 9 att skriva ner sina synpunkter på undervisningen i svenska. Det var dock frivilligt att skriva berättelsen. I några skolor fick vi svar från hela årskursen i skolan, i andra från ca tio elever. Orsaken till att vi valde att fråga om elevernas åsikter både med hjälp av en berättelse och med gruppintervjuer är att vi ville få med så många åsikter som möjligt. På basis av erfarenheterna från gymnasieundersökningen från året innan ville vi utöver gruppintervjuerna välja en kvalitativ metod där materialet inte kräver transkription, som är en tidskrävande arbetsmetod (se Green-Vänttinen et. 2010). Liknande berättelser som insamlingsmetod för studentåsikter har till exempel använts av Murphey (2002). Nedan finns instruktionen för berättelserna. Där står följande text på finska: "Niondeklassisters berättelse om svenskundervisningen. Vi är intresserade av att veta om svenskundervisningen i grundskolan. Vi vill veta vad eleverna anser om den. Skriv på finska en text där du berättar vad du tycker och vad du inte tycker om i svenskundervisningen. Hurdana är goda lektioner i svenska? Berätta med egna ord, vad du vill ha mer och vad du vill ha mindre av. Du behöver inte skriva ditt namn. Dina åsikter är viktiga. Tack för dem!"

⁶ Transkriptionerna har gjorts av Sanna Laitala och Jaana Martikainen som också har tagit fram kvantitativa uppgifter ur elevintervjuerna och elevberättelserna.

Yhdeksäsluokkalaisten kertomus ruotsin kielen opetuksesta

Olemme kiinnostuneita ruotsin kielen opetuksesta peruskoulussa. Haluamme tietää, mitä mieltä oppilaat ovat siitä.

Kirjoita suomeksi teksti, jossa kerrot, mistä pidät ja mistä et pidä ruotsinopetuksessa. Millaisia olisivat hyvät ruotsin kielen tunnit? Kerro omin sanoin, mitä haluaisit lisää, mitä haluaisit vähemmän? Sinun ei tarvitse kirjoittaa nimeäsi. Mielenpitoesi ovat tärkeitä. Kiitos niistä!

För att få ett annat perspektiv på elevernas syn på undervisningen i svenska intervjuade vi också elevgrupper i åk 9. Vi valde att genomföra intervjun som gruppamtal där intervjuaren använde ett strukturerat frågeformulär (se bilaga 2), men där det också fanns plats för att diskutera sådant som eleverna ville. Eleverna fick själva meddela sitt intresse för att delta i intervjuerna. Intervjuerna skedde på finska och de citat som finns med i denna rapport har översatts till svenska. Som intervjuare fungerade Sanna Laitala, projektassistent och studerande i nordiska språk, och doktoranden Johanna Hyytiäinen. Intervjuerna präglas av en avspänd atmosfär och har prägel av samtal där alla vågar uttrycka sig. Att eleverna själva fick anmäla sitt intresse för att delta ledde till att det finns med både sådana som är mycket intresserade av svenska och sådana som inte tycker om ämnet svenska. I medeltal deltog 4,7 elever i gruppamtalen. I själva intervjun ingick 15 frågor som kan grupperas kring temaområdena inställning och motivation, användning av svenska och skolans undervisning i svenska. Elevernas förmyndare har gett ett skriftligt tillstånd för intervjun.

Lärarna och rektorerna

I vår studie har vi intervjuat tolv lärare (se bilaga 1). En del lärare arbetar som de enda svensklärarna i sin skola och vissa har en eller till och med tre kolleger. När vi skriver om lärarna kallar vi dem systematiskt för en av lärarna i en viss skola för att anonymisera dem och deras skola.

De flesta av lärarna var erfarna och hade undervisat i över tio år, två av dem hade till och med en karriär på över trettio år bakom sig. Det fanns

dock även tre lärare som hade undervisat under fem år. Lärarna hade olika typer av ämneskombinationer: de flesta undervisade något annat språk utöver svenska, men det fanns också lärare som enbart undervisade i svenska. I ämneskombinationerna ingick engelska, tyska, franska och hushållslära utöver svenska. De flesta lärare hade en tjänst enbart i högstadiet, men några enstaka undervisade också i ett närliggande lågstadium, gymnasium eller någon annan typ av skola. I vissa skolor hörde lågstadiet och högstadiet till samma skola.

Vi ställde lärarna frågan om varför de hade valt att bli svensklärare. Svaren var väldigt varierande och visar olika personliga vägar till att bli svensklärare. Det vanligaste svaret var att flera av de nuvarande lärarna redan under skoltiden hade tyckt om språk i allmänhet. En av lärarna påpekade att hon uttryckligen ville bli språklärare redan i gymnasiet. Den främsta orsaken var hennes egna svensk- och tysklärare som fungerade som förebild för en god lärare:

Båda var väldigt pigga men också krävande. På något sätt var det så att man där kavlade upp ärmarna.

Intresset för svenskan kan ha kommit från skolan eller bero på egna erfarenheter av en svenskspråkig miljö: en av lärarna konstaterar att svenska under skoltiden kändes som ett roligt ämne. En av lärarna hade varit i Sverige efter gymnasiet och på Åland under studietiden. Några av lärarna hade vuxit upp i en tvåspråkig miljö med svenska kompisar eller en tvåspråkig familj. Bland lärarna fanns det också återflyttare som hade vuxit upp i Sverige och fortfarande hade kontakter dit. För en del var läraryrket något som de hade siktat på redan i unga år, men bland de intervjuade lärarna fanns också sådana som hade en annan karriär bakom sig och hade upptäckt yrket först i vuxen ålder.

De teman som behandlades i lärarintervjuerna berör lärarnas arbete men också i viss mån deras relation till svenska språket. Temana kan grupperas på följande sätt: material, arbetsformer och kontakter med svensk kultur i undervisningen, undervisning av muntlig färdighet, arbetsfördelningen mellan finska och svenska i undervisningen, attityder och språkkunskaper, egna reflexioner kring arbetet som lärare och relation till svenskan, förändringar i svenskundervisningen och skolan som arbetsmiljö. Lärarna hade tillgång till frågorna på förhand och intervjuades oftast enskilt. Intervjuerna, som vanligtvis tog cirka en halv timme i anspråk, gav också lärarna möjlighet att lyfta fram teman som de ansåg vara viktiga. Intervjuerna som försiggick på finska enligt lärarnas önskemål gjordes av Maria Green-Vänttinen och Hanna Lehti-Eklund. Citaten ur de finska intervjuerna har översatts till svenska.

Intervjuerna med rektorerna genomfördes i form av berättelser. Vi bad rektorerna karakterisera sin egen skola. Metodiskt visade sig de muntliga berättelserna fungera väl. I berättelserna redogör rektorerna för skolans ställning i det omgivande samhället, men de lyfter också fram drag som är typiska för skolan. Utöver komprimerad information om varje skola har vi också fått en personlig bild av skolan sedd med rektorns ögon. Det är också ganska långt rektorerna själva som har bestämt vilka teman de vill lyfta fram.

I materialet ingår observationer av 39 lektioner, ofta av flera observatörer. Klassrumsobservationerna gjordes i form av deltagande observation, vilket innebär att vi under lärarledd plenarundervisning satt längst bak i klassen men under gruppaktiviteter rörde vi oss i klassrummen och lyssnade på eleverna och hjälpte till (jfr Holme & Solvang 1997:110ff., Bergqvist 2001:40 f.). Vid observationerna iaktogs bl.a. typen av verksamhet, språkval och elevernas aktivitet. Observationerna dokumenterades skriftligt. Exemplet på observationerna baserar sig på alla observatörers anteckningar.

Analysen bygger på en genomgång av teman som framträder ur materialet. Temana utgör mer övergripande generaliseringar av gemensamma drag i alla material. Analysen av elevernas perspektiv finns i kapitel 3. Kapitel 4 bygger på lärarintervjuerna och observationerna. I kapitel 5 finns en beskrivning av centrala faktorer i skolmiljön. Den bygger främst på lärarintervjuerna och rektorernas berättelser samt observationerna. Arbetet avslutas med en sammanfattande diskussion (kap. 6) och utmynnar i ett antal förslag (kap. 7) för svenskundervisningen i grundskolorna. Förslagen bygger på iakttagelser och slutsatser som vi har kommit fram till under projektet.

3. Elevernas syn på svenskundervisningen

Materialet bland eleverna samlades in dels som berättelser, där eleverna fritt fick skriva om vad de anser om undervisningen i svenska utgående från några frågor, dels i form av gruppintervjuer. Sammanlagt 156 berättelser samlades in. De varierade i längd, de kortaste består av knappa 20 ord och de längsta uppgår till över 170 ord. Sammanlagt 86 elever intervjuades i 18 olika grupper. Intervjuerna varierade i längd, de kortaste räckte cirka sju minuter och de längsta varade i ungefär en halv timme. Intervjuerna genomfördes som en strukturerad temaintervju, där eleverna fick samtala kring frågorna som ställdes. Alla elever besvarade inte samtliga frågor, utan kunde t.ex. välja att enbart genom uppbackningar hålla med varandra. I berättelserna beskriver eleverna med egna ord vad de anser om undervisningen och ämnet svenska, medan intervjuerna gav oss forskare möjlighet att få svar på specifika frågor, som intresserade oss. Exempelen ur berättelserna markeras med kursiv stil, medan utdragen ur intervjuerna är försedda med numrering och rubrik. Eleverna markeras som E1, E2 osv, medan I står för intervjuaren.

Svenska – ett främmande språk?

Det står klart att få elever har möjlighet att använda svenska utanför klassrummet, och att kontakter med svenskspråkiga är sällsynta. Några elever som har kontakter till svenskspråkiga, t.ex. genom idrott, uppger att de inte kan eller vågar använda svenska med dem. Ett helt främmande språk är svenska däremot inte för eleverna i det skede när de inleder sina studier i svenska. Av intervjuerna framgår att majoriteten, 57 %, säger att de hört svenska före skolstarten. Eleverna har sett på svensk teve och nämner BUU-klubben, Strömsö och Pippi Långstrump. En del har svenskspråkiga släktingar och många har rest i Sverige och på Åland där de hört svenska. Eleverna i norr har besökt Norge och hört norska. En del har använt svenska tillsammans med sina finskspråkiga föräldrar eller följt med äldre syskons studier.

Det geografiska läget påverkar inte i en avgörande utsträckning om eleverna har hört svenska tidigare. I skolan i södra Finland har en del hört svenska, andra inte gjort det, medan alla de intervjuade eleverna i Blomsterängens skola i mellersta Finland har hört svenska. Däremot står det klart att för eleverna i östra Finland är svenska ett främmande språk; ingen har hört svenska före skolan. I synnerhet i Havsvikens skola i norra Finland har kontakten till svenska varit livlig före skolstarten och många har rest i

Sverige. Det kan noteras att flera elever uppger att de övat svenska hemma med mamma. Så här diskuterar några flickor från Havsvikens skola sina kontakter med svenska före skolan:

Exempel (1) *Jag har flängt till Haparanda*

- E1: nå jag har varit i Stockholm många gånger eller ett par och så här vi en del bekanta som kommer och hälsar på och de talar svenska eller något annat
- E2: jag har sett på FST och så har jag flängt ganska ivrigt till Haparanda
- E3: ja jag har också släktingar i Haparanda och mina småkusiner talar svenska och mamma talar svenska hemma med oss fast pappa inte gillar det
- I: är din mamma svenskspråkig?
- E3: nej, men det är bara så, inte vet jag
- I: ja hon har bara velat att ni skulle kunna svenska?
- E3: jo att vi skulle lära oss och vänja oss vid hur det låter

Det kan noteras att attityderna till svenska är synnerligen positiva i denna skola, och att eleverna där försöker använda svenska också utanför skolan. I Centralskolan i samma stad i norra Finland är förhållandet det samma; eleverna skapar själva möjligheter för att använda sina kunskaper i svenska. Genom att se på svenska filmer, facebooka på svenska, tala svenska med kompisar på skoj, resa, skriva med svenska kompisar på nätet, delta i internationell hobbyverksamhet eller resa till södra Finland skapas levande kontakter till svenska. Jämfört med de övriga orterna skiljer sig denna ort i norra Finland märkbart vad gäller elevernas egen aktivitet i att använda svenska. Följande samtalsutdrag ur en elevintervju i Havsvikens skola visar på hur plurilingvala ungdomar leker med språk:

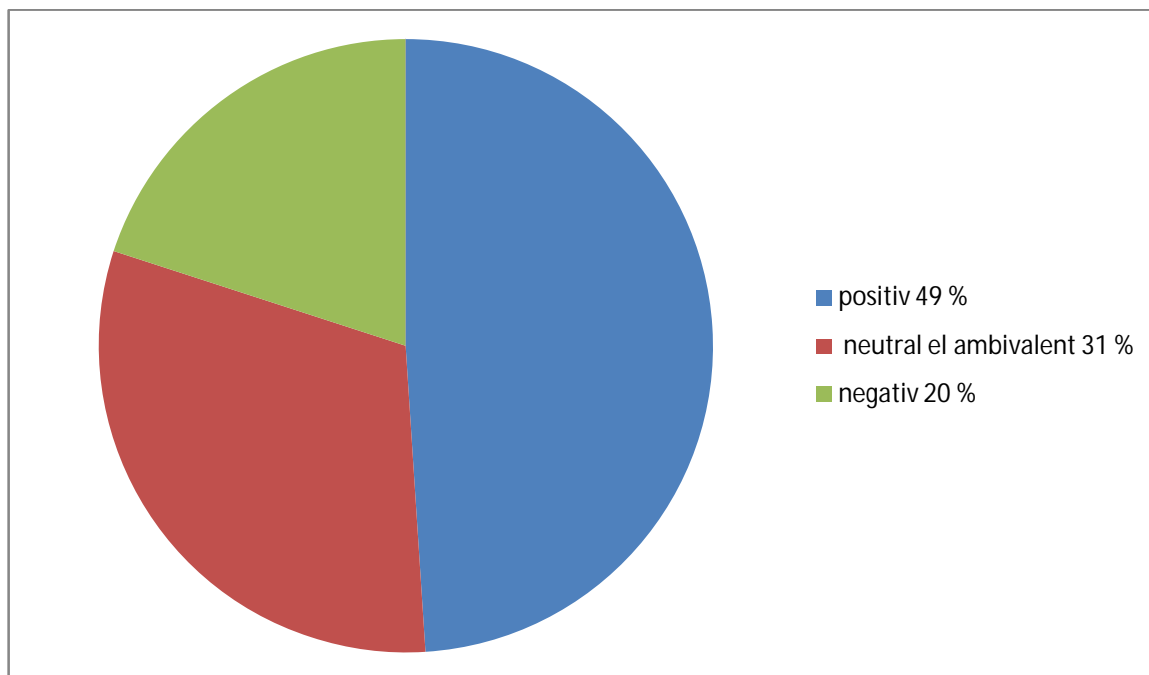
Exempel (2) *Jag säger hejsan*

- E1: ofta blandar vi in svenska i talspråk med kompisar så att man frågar vad klockan är på svenska eller slänger in svenska ord
- E2: vi frågar alltid "vad ska vi göra"?
- E3: och jag säger "hejsan" eller så
- E4: eller "hej då"
- E3: det har blivit något vi gör alla dagar så att vi hör svenska någonstans hela tiden
- E5: alla språk blandas: spanska, engelska, svenska, ibland säger vi hej då, ibland adios eller
- E1: eller ciao

I intervjuerna fick eleverna också berätta om vad de associerar med ordet svenska. Det framgår tydligt att de framför allt förknippar svenska med grannlandet Sverige. Frågan som ställdes lydde: *Mitä teille tulee mieleen sanoista ruotsin kieli tai ruotsinkieliset? Vad tänker ni på då ni hör orden svenska språket eller svenskspråkiga?* De oftast nämnda associationerna är: Sverige, grannlandet, svenskar, språket, Stockholm och svenska flaggan. Svenskar beskrivs som blonda, brunbrända, glada och öppna människor. Ishockey, dalahästar, Kent och Abba nämns också. Många kommer att tänka på sin lärare eller skolämnet svenska. Finlandssvenskar associerar ingen till, däremot omnämns flera gånger att svenska är Finlands andra officiella språk. Väldigt få negativa associationer förs fram, bland dem är den vanligaste att det är ett svårt språk. Några enstaka nämner stereotypin att svenskar är homosexuella och någon omtalar svenska som ett talfel. Men svenska beskrivs också som *världens härligaste språk* och svenskar är *likadana som vi*.

Elevernas inställning till att studera svenska

Följebrevet till berättelserna inleddes på följande sätt: *Vi är intresserade av undervisningen i svenska i grundskolan. Vi vill veta vad eleverna tycker om den.* Denna formulering har uppmärksammats av eleverna och de tar tydligt ställning till undervisningen och ger uttryck för positiva, neutrala och/eller kluvna samt negativa attityder. Majoriteten av eleverna är positivt inställda till att studera svenska. I alla skolor utom Borggårdens skola är nästan hälften av eleverna positivt inställda till svenskundervisningen. Allra mest positiva är eleverna i Havsvikens skola och i Aspdungens skola. I Borggårdens skola är däremot de missnöjda i majoritet. Antalet berättelser från Borggården är dock få till antalet (endast 9). En lärare i skolan bekräftar emellertid att det råder missnöje med svenskan och att det finns en negativ inställning till svenskan i hela skolan.

Figur 1. Inställningen till svenska som skolämne

De positivt inställda eleverna

De elever som är positivt inställda till ämnet svenska är i majoritet. Av berättelserna framgår att nästan hälften (49 %) tycker om att studera svenska. Intervjuerna ger samma resultat. Eleverna motiverar sin inställning på olika sätt. Den allra vanligaste motiveringen till att de tycker om svenska är att de är nöjda med nivån på undervisningen, att de har en bra lärare och att lektionerna är mångsidiga. I berättelse 1 nedan beskriver en elev sin åsikt om undervisningen.

Berättelse 1

Jag tycker ganska så mycket om allt vi gör på lektionerna i svenska. Lektionerna är trevliga och undervisningen tydlig och jag lär mig lätt på timmarna. Bra lektioner i svenska är sådana där man gör en lämplig mängd pararbeten, hörförståelseövningar, självständigt arbete och där det finns en lugn atmosfär, så det är lätt att lyssna. Jag skulle vilja ha litet mera självständigt arbete, men jag vill inte minska på något annat. Svenska är trevligt 😊

I Havsvikens skola och i Aspungens skola, där eleverna är mycket positivt inställda till ämnet svenska, nämns ofta undervisningen i berättelserna.

Jag tycker mycket om undervisningen i svenska. Lektionerna är mångsidiga och trevliga. Jag är mycket nöjd med lektionerna och jag trivs på dem. Tack!

Lektionerna i svenska är roligast av alla språklektioner. Jag skulle vilja ha flera timmar i veckan, tre timmar hellre än nuvarande två. Svenska är ändå Finlands andra officiella språk.

Våra lektioner i svenska är riktigt bra: pararbete, lyssna på texter och läsa. Läraren berättar också mycket om Sverige och visar tidningsartiklar. Det är roligt. Lektionerna är mångsidiga, det finns inget mer att önska.

Läraren och nivån på undervisningen ser alltså ut att vara den viktigaste faktorn bakom elevernas positiva attityder till svenska. Många nämner också att svenska är ett lätt språk att lära sig. Av de som tar ställning till om svenska är lätt eller svårt, tycker 62 % att svenska är ett lätt språk.

Jag tycker att det är bra att språket är obligatoriskt, för det är viktigt att beakta att det finns svenskspråkiga i Finland. Jag tycker om svenska för att det är ganska lätt och grammatiken är rätt så enkel.

Att svenska känns som ett lätt språk kan bero på att svenskan och finskan har många gemensamma drag i ordförrådet och samtalskulturen, trots att språken strukturellt sett skiljer sig från varandra (jfr Savijärvi 2011, Saari 1995).

Eleverna är också positivt inställda till att de får lära sig flera främmande språk än bara engelska. Bland de positivt inställda framför flera att de gärna skulle ha flera timmar svenska i veckan och att studierna skulle ha inletts tidigare.

Jag önskar att undervisningen i svenska skulle ha inletts redan i lågstadiet, eller att attityden till svenska skulle ändras, för jag tycker att det är ett privilegium att få studera svenska, inget tvång, men många unga förstår inte det. Jag tror att jag kommer att behöva svenska i framtiden.

Nyttoaspekten med svenska framförs av många, men eleverna tycker också att svenska är en del av vår historia och att det hör till allmänbildningen att kunna svenska.

Jag hör inte själv till dem som tycker mest om svenska, men det är nyttigt och jag skulle inte vilja avstå från att studera ämnet. Svenska hör till allmänbildningen.

En neutral eller kluven inställning till svenska

I flera av berättelserna tar eleverna inte ställning till vad de tycker om svenska, utan de för närmast fram tankar om vad som fungerar eller inte fungerar på lektionerna. De som har en neutral eller kluven inställning till svenska uppgår till 31 %. Många har en helt neutral inställning till svenska, det är ett ämne bland andra obligatoriska ämnen i grundskolan.

Svenska är ingen tvångsbulle för mej, men inte heller mitt favoritämne. Det är bara ett ämne bland andra, som vi finner skall studera. Många av mina jämnåriga säger att de inte kommer att behöva svenska i livet och därför borde man inte behöva studera det. Men så säger man också om matematik, geografi, fysik och nästan alla andra ämnen. Hallå? Vad skulle man studera i skolan om alla de där skulle lämnas bort?

En del elever har också en kluven inställning till svenska. Å ena sidan känns språket lätt och det är roligt att lära sig flera språk, å andra sidan ifrågasätter de om de någonsin kommer att få användning för språket. Följande elev har tydligt en kluven inställning till svenska:

Jag tycker om att man läser svenska i skolan, för då kan man läsa svenska böcker och tala med svenskar fast på nätet. Å andra sidan är det ingen vits med att studera svenska. Det ledande språket i världen är engelska och det ser och hör man överallt. Svenska har man inget bruk för någonsin.

Jag tycker inte just alls om att studera svenska, för finner måste läsa svenska men svenskar behöver inte lära sig finska. Jag tycker om svenska för att vi har en bra lärare.

En negativ inställning

En uttalat negativ inställning till svenskan kommer fram i 20 % av berättelserna. Berättelse 2 på s. 23 exemplifierar en mycket negativ inställning till svenska som skolämne. De elever som har en negativ inställning för fram argument om att svenska känns onödigt och att man inte behöver språket i fråga.

Jag tycker inte om själva svenskan, för det är svårt och jag behöver inte den till just något alls. Dessutom låter det dumt! Varför behöver man studera svenska när vi är finnar?

Berättelse 2

Det svenska språket är det onödige språket i hela världen, det talas bara i Sverige, fastän svenskarna är på väg till Finland. Ingen annan studerar det eller kan det utom tonåringar i Finland, fastän kunskaperna är helt åt skogen. Det är nog inte lärarens fel, men hela språket är onödigt! En miljon dumma former av verbet gillar, skrattretande ord och dumma regler. Svenska är inte exotiskt utan alltsammans är bara slöseri med tid och jag högaktar det inte alls. Det finns inga bra lektioner i svenska, för vad tusan gör vi med svenska, tänker ni att vi ska sitta i kassan och betjäna tjugo människor på svenska?

Svenska är ett onödigt språk och bara om man arbetar eller bor i Sverige behöver man det. Man klarar sig också med engelska i Sverige.

En del av de som är uttalat negativt inställda till svenskan som skolämne uppskattar dock själva undervisningen, därför att den är välorganiserad.

Undervisningen i svenska är ganska onödig enligt min åsikt, för inte behöver man just alls svenska i Finland. (...) Fastän jag själv inte alls tycker om svenska så är lektionerna bra organiserade och läroplanen uppfylls helt säkert så som den skall. Så nog kan man vara med på lektionerna och någonting fastnar fastän det inte intresserar.

Om tvångssvenskan

I den allmänna debatten används ordet *tvångssvenska* ofta, så man kunde förvänta sig att eleverna också använder den benämningen. I endast 11 (dvs. 7 %) av berättelserna förekommer ordet. Några upplever svenskan som ett tvång som de ville slippa:

Bort med tvångssvenskan! Svenskan kunde vara valbar för alla vill inte lära sig svenska.

Min inställning till att studera svenska är ganska negativ, och jag tror att jag vet vad det beror på. Den allmänna inställningen till tvångssvenska påverkar, men ännu mera påverkar svenskans uttal.

Andra igen försvarar den obligatoriska svenskan:

Många säger att bort med tvångssvenskan, men det tycker jag inte är en särskilt bra idé. Svenska hör till allmänbildningen.

Och som en vink: fastän man inte skulle behöva svenska så är mångspråkighet en rikedom, så låt oss hålla kvar tvångssvenskan i Finland!

Svenska omtalas också som ”pakkopulla” (tvångsbulle): *För mig är svenskan ingen ”tvångsbulle”, för svenska är inte svårt för mej.*

Det är alltså en mycket liten del av eleverna som nämner ordet *tvångssvenska* i sina berättelser. Litet fler, 21 elever, tar däremot ställning till om svenska borde vara obligatorisk eller inte som skolämne. En frivillig svenska vore bäst, tycker 13 elever. Bland de som tycker att svenska borde vara frivilligt hörs röster om att man själv borde få välja språk, och eleverna lyfter fram ryska, tyska och i norra Finland norska som ett bra alternativ till svenska

I intervjuerna frågas uttryckligen hur eleverna ställer sig till begreppet tvångssvenska. Av de 86 elever som deltar i intervjuerna svarar knappt hälften på frågan. Majoriteten av dem tar avstånd från begreppet och nämner att det är bra att alla skall läsa svenska. De motiverar det med att det finns många ämnen i skolan som man måste läsa, t.ex. engelska och matematik, utan att man kallar dem för tvångsengelska eller tvångsmatematik.

Exempel (3) *Tvångssvenska*

- E1: nå på sätt och vis är det tvångssvenska för du kan ju inte välja om du vill läsa det eller inte, men som ord är det dåligt för nog är ju engelska också obligatoriskt och inte talas det om tvångsengelska
- E2: eller matte eller andra ämnen
- E1: ordet tvångssvenska i sig själv påverkar det att alla tycker att svenska är på något sätt sämre

Flera elever lyfter fram att en negativ inställning till svenska ofta beror på de färdiga attityder som förs vidare till eleverna utifrån samhällsdebatten: *Det handlar långt om andras färdiga attityder som fortsätter, om de färdiga attityderna inte skulle finnas skulle man ha en annan bild.* Eleverna som tar avstånd från begreppet betonar att språkkunskaper är en rikedom och att det är ett privilegium att få lära sig språk:

Exempel (4) *Ett privilegium*

- E1: jag tycker inte att det är ett tvång utan ett privilegium att få lära sig det
- E2: å sen så nog är det ju bättre att kunna flera språk senare i livet, man får lättare ett jobb när man kan tala annat än finska och engelska

Det framkommer av intervjuerna att en del elever börjar tröttna på begreppet. Så här diskuterar en grupp elever i södra Finland kring ordet tvångssvenska:

Exempel (5) *Ett slitet tema*

- E1: det är bra att man tvingar oss att läsa ens litet svenska
 E2: man borde få välja själv men nog är det vettigt att vi har lång svenska
 E3: man borde få välja i vilken ordning man läser olika språk, men man borde inte få välja bort något
 E4: det är Finlands andra officiella språk så det hör nog till att man kan och jag blir irriterad på att alla mal på om tvångssvenska, "tvångssvenska nänänä" – det är ett slitet tema redan
 E5: nog skall man läsa åtminstone en del

De som är mest negativa ger inga motiveringar utan vill bara skrota skolsvenskan. En grupp elever uttrycker det så här:

Exempel (6) *Svenska e från baken*

- I: tvångssvenska är säkert ett bekant ord för er, vad tycker ni om det?
 E1: det är helt från baken
 E2: ja e helt av samma åsikt
 E3: nå inte är det nu nödvändigtvis helt från baken
 E1: säger en av tusen
 E4: ja är någonstans där emellan.
 E1: ids inte förklara

Svenskundervisningen i vår skola

I 57 av berättelserna beskriver eleverna svenskundervisningen i sin egen skola, av dem är 45 positivt inställda och tycker att det är god kvalitet på undervisningen. I synnerhet i Aspungens skola är eleverna verkligen nöjda.

Undervisningen är verkligen bra

Undervisningen i svenska är fin

Jag skulle inte vilja ha något mer eller mindre. Det är bra så här. Vi har en bra lärare och vi lär oss nya och också svåra saker.

Bland de negativa rösterna framförs åsikter om att lektionerna är jämntjocka och tråkiga, eller att det är för mycket upprepning. Så här beskriver två elever lektionerna i svenska:

Jag gillar inte att lektionerna är så lika. Nästan varje timme följer samma mönster: läxor, läsa stycket på svenska och finska, läsa lappar som hör till stycket, ny läxa och sedan ut. Det här börjar bli litet tråkigt! Lektionerna skulle vara trevligare om det någon gång skulle finnas litet nytt med.

Varje lektion går enligt samma mönster och det känns som så att om man inte visste hur lektionerna går så skulle man orka koncentrera sig bättre. Mindre av uppgifterna i boken och mera skapande verksamhet.

Elevintervjuerna bekräftar att lektionerna följer ett ganska likartat mönster: läxgenomgång, lyssna till styckena i läroboken, översätta till finska, pararbete i form av så kallade AB-lappar (en övning där eleverna översätter meningar muntligt) och grammatik. Lärarna satte värde på elevernas respons och sade att de i framtiden behöver fästa vikt vid att variera upplägget av lektionerna.

Läroboken spelar en väldigt central roll i undervisningen och övrigt material förekommer sparsamt enligt eleverna. Spel, drama, musik och film förekommer som extra material vid sidan av läroboken. Eleverna uppskattar i synnerhet film, för de tycker att de lär sig ord och uttal genom dem. Film tycks framför allt förekomma som en belöning vid terminsslutet, och inte som en integrerad del av undervisningen. Internet, språklaboratorium, tidningar och andra medier, vänskolor eller svenska gäster ingår sparsamt, om alls, i undervisningen. En del elever skrattar till i intervjuerna då de tillfrågas om internet, filmer, gäster eller studiebesök ingår i undervisningen; så främmande anser de det vara. ADB-klasser används huvudsakligen för repetition inför prov.

Läroböckerna i svenska får beröm för att styckena är korta och strukturen klar. Däremot väcker innehållet en del kritik. Teman för styckena upplevs som konstiga och fjärran från ungdomarnas verklighet och ordförrådet som märkligt.

Styckena är sådana att de inte återspeglar det verkliga livet, det är verkligen speciella saker som människorna gör i boken och orden är konstiga ibland, jag vet inte var man kunde använda sådana ord.

Att det skulle finnas sådana praktiska situationer där man skulle lära sig språket att det inte alltid skulle vara sådana där dumma stycken där några helt random killar använder helt innehållslösa saker så som i våra svenska stycken.

Några elever i Söderåsens skola diskuterar kring orden i boken på följande sätt:

Exempel (7) *Späckhuggare*

- E1: nå jag tycker att där finns ganska onödiga ord så som en späckhuggare eller så att man måste kunna böja att stora späckhuggare, inte är det kanske riktigt nödvändigt med tanke på att kunna språket i vardagliga situationer
 E2: men det finns där så att man kan det stycket
 E3: men det finns ju ganska konstiga teman för styckena

Inspelningarna av styckena på lärobokens cd-skiva väcker också kritik för att de känns tillgjorda och konstiga:

Exempel (8) *Uttalet är hemskt*

E1: en orsak till att jag inte gillar svenska är uttryckligen de färdiga attityderna och jag låter inte dem påverka mig alltför mycket (.) men så det som hörs på bandet (.) jag tycker att uttalet är helt hemskt och ibland när jag lyssnat på texterna så tänker jag att nej inte svenska (.) men när jag såg en film där man använde svenska och engelska så lät svenskan helt bra (.) helt så där neutralt.

Styckena i vår bok är ibland ganska märkliga och inläsarna låter som apatiska tonårspojkar som tvingats till jobbet.

I berättelserna tar de allra flesta eleverna ställning till vad de tycker om på lektionerna i svenska. Det framförs mycket varierande åsikter där allt från traditionell läxgenomgång till kunskap om Sverige nämns. Eleverna uppskattar framför allt pararbete, bokens textstycken, att tala svenska, att lyssna, bra undervisning, bra lärare, tydlig grammatik, spel och repetition.

Pararbete eller parövningar är det som eleverna uppskattar allra mest på lektionerna. Våra klassrumsobservationer bekräftar detta. Eleverna arbetar flitigt och pararbetet aktiverar de allra flesta. Arbetsuppgifterna varierar men oftast görs uppgifterna muntligt, vilket ger alla en möjlighet att tala svenska. Att lyssna till svenska uppskattas av många elever. I många berättelser nämns också att läraren är bra och att undervisningen är god:

Lektionerna i svenska är roligast av alla språklektioner. På svensklektionerna undervisas tydligt och begripligt. Jag skulle vilja ha flera timmar svenska i veckan.

En del av de elever som är kritiskt inställda till ämnet svenska ger ändå undervisningen en eloge:

Jag tycker inte själv om svenska och det att man skall lära sig svenska. Jag understöder att man avskaffar svenska men lektionerna i svenska är ganska lediga och till och med roliga.

Grammatiken delar elevernas åsikter. En del lyfter fram att de avskyr grammatik medan andra igen tycker att svenskans grammatik är tydlig. Minnesregler och noggrann genomgång uppskattas. Flera elever skriver om att de uppskattar tydlig grammatikundervisning.

Jag tycker om att grammatik och övningar går noggrant igenom på tavlan. Svenskans grammatik är rolig.

Det förs dock fram en del önskemål om att grammatiken inte skulle ha en så framträdande roll, utan att man i stället skulle satsa på att lära svenska i praktiken.

Det är inte förvånande att många elever tycker om spel på lektionerna. Spel ses inte bara som ett välkommet avbrott, utan många säger att de lär sig ord just genom spel. Repetition nämns av flera som en bra sak, att man går igenom redan bekanta saker på nytt gör att de fastnar. Andra igen är frustrerade över det och skulle önska ett bättre tempo på lektionerna.

Annat som eleverna uppskattar på lektionerna i svenska är att gå igenom övningar och läxor tillsammans, läsa högt och öva uttal, se på svenska teveprogram och få fakta om Sverige. Eleverna ogillar mest läxor, grammatik och ordinlärning.

Elevernas önskemål

Eleverna vill ha mera av pararbete, muntliga övningar, arbetsro i klassrummet, bra atmosfär, spel, vardagssvenska, hörförståelse, videor och filmer, omväxlande lektioner, jobba i datorsalen och ordinlärning. Det framgår tydligt av både berättelserna och intervjuerna att en vardagligt förankrad svenska, där man lär sig att kommunicera på svenska står högst på elevernas önskelista. Så här ser elevernas topp-fem önskelista ut.

Vi vill ha mera av:

- Muntliga övningar och vardagssvenska
- Pararbete
- Svensk kultur
- Lugn i klassen
- Hörförståelse

Eleverna beskriver bra övningar och menar att de lär sig svenska bäst genom att tala och lyssna, och övningarna borde vara mera verklighetsförankrade:

Sådana där man frigör sig från bokens stycken så att de närmar sig det verkliga livet.

I svenskundervisningen skulle jag vilja lära mig sådana saker som man behöver i vardagen, till exempel hur man sköter ärenden på café, i banken, på flygfält osv. Det känns nu som att vi bara gör onödiga saker på lektionerna. Svenska är ju ändå trevligt att prata och det är lätt!

Många efterlyser också flera hörförståelseövningar. Med tanke på att hörförståelse i svenska är den delkomponent av språkfärdigheten som tycks vara svår för finska elever, både i grundskolan (se Tuokko 2009) och också i gymnasiet (Green-Vänttinen et al. 2010), borde man satsa mera på att lyssna på autentisk svenska, till exempel radio- och teveprogram, musik och filmer. Lärarens eget språkbruk är också av stor betydelse för att eleverna skall vänja sig vid att höra svenska. Av intervjuerna framkommer att lärarens bruk av svenska varierar mycket mellan skolorna. En del lärare talar nästan enbart finska, andra talar svenska och översätter sedan till finska och så finns det lärare som talar mycket svenska. Majoriteten av eleverna tycker att det är bra om läraren använder både svenska och finska, för då kan alla hänga med i undervisningen. Eleverna är oftast nöjda med lärarens språkval, men en del efterlyser mera svenska på lektionerna. En grupp elever som studerar lång lärokurs i svenska diskuterar så här med intervjuaren om lärarens bruk av svenska:

Exempel (9) *Hon talar finska*

- I: men hej talar er lärare svenska eller finska där på timmarna?
 E1: finska
 I: borde hon tala mera svenska?
 E2: hon säger två meningar på svenska under en lektion
 E3: hon säger samma på finska nog
 E4: hon kan fråga oss vad klockan är eller hurudant väder det är ute
 E5: hon frågade under förra timmen eller någon timme hur ni mår
 E2: hur gick höstlovet?
 E1: ja men det är sådana frågor som man kan svara på med ett ord

De flesta elever säger att de kan följa med när läraren talar svenska. I följande utdrag ur en elevberättelse efterlyses också mera svenska på lektionerna:

Jag har fått goda betyg och jag kan allt, men ändå skulle jag inte kunna diskutera på svenska, och jag förstår inget. Det borde finnas flera hörförståelseövningar på lektionerna och läraren borde tala mera svenska med oss.

Eleverna önskar mera variation på lektionerna och mera autentiskt material. Film, teveprogram, tidningsartiklar, böcker, internet och svenska gäster nämns ofta.

Jag skulle vilja ha mera kontakter till riktigt liv. Med det menar jag att vi ibland kunde titta på svenska teveprogram eller läsa svenska tidningar. Också alla slags spel och lekar skulle pigga upp de grå svensklektionerna. Fastän vi är stora nior och så vuxna så är det effektivt att lära sig genom lek.

Det framförs förslag om att man kunde få se på program om svenska ungdomars vardagsliv: skoldagar, sportintressen och vad man gör på veckosluten. På lektionerna i tyska har en del sett på ett program som heter *Neue Freunde* och de tycker att det vore bra med något liknande på svenska. Eleverna i vår undersökning efterlyser också autentiska möten med det svenska. Så här uttrycks det i två berättelser:

Det skulle vara roligt att få tala mera svenska. Inte är ju Sverige så avlägset, kunde man inte få hit en gäst eller något?

En trevlig idé som man kunde förverkliga är att bjuda in gäster med svenska som modersmål. Man skulle få höra hur språket uttalas och få testa sina egna kunskaper.

Nätverket *Svenska nu*, som satsar på att sprida svensk kultur till skolorna, är en ytterst viktig resurs för att skapa sådana autentiska möten som eleverna önskar sig. En uppföljning (Jaskari 2011:189) av hur eleverna upplevt program förmedlat av *Svenska nu* visar att tre fjärdedelar sade att de kunde gå på svenskspråkiga föreställningar på nytt, vilket får ses som ett gott betyg för programmet. Språkligt sett kunde också de flesta (89 %) följa med ett svenskspråkigt program. För motivationen att studera svenska är möten med svensk kultur viktiga.

I intervjuerna frågade vi eleverna om de har lärt sig så mycket svenska att de tror sig kunna göra uppköp på svenska eller tala med jämnåriga svenskspråkiga. Av de som svarade på frågan anser 73 % att de nog skulle klara av enkla kommunikationssituationer, 23 % säger att de inte kan tala svenska och 3 % säger att de inte vågar tala svenska. Resultatet visar att läroplanens målsättning uppfylls på ett tillfredsställande sätt. I läroplanen för den grundläggande utbildningen (*LPGrundl2004*) sägs att målsättningen är att eleven skall kunna kommunicera på svenska i vardagliga situationer.

Figur 2. Kan/kan inte tala svenska i vardagliga situationer.

De flesta tror således att de kan klara av enkla servicesituationer på svenska, och de beskriver också hur de har använt svenska i Sverige. Eleverna i Havsvikens skola samtalar så här kring sina erfarenheter:

Exempel 10. *Jag beställde hot dog*

- E1: jag skötte ett samtal helt på svenska förra sommaren (.) jag var i presentboden i kungliga slottet i Stockholm och jag somnade på en stol (.) då kom en svensk försäljare och frågade om jag är trött och jag förstod vad hon frågade och jag svarade att jag är jättetrött och då frågade hon om jag vill ha vatten och jag sa tack vatten går bra
- E2: köpte du inte också några tågbiljetter på svenska?
- E1: ja jag beställde också en hot dog på svenska
- E3: ja jag beställde också i Ikea en hot dog och man skrattade åt mej (.) jag sa nog något fel

Eleverna påpekar dock att det beror på samtalsämnet ifall de faktiskt skulle kunna samtala med jämnåriga svenskspråkiga. En grupp elever som läser lång lärokurs i svenska säger att när svenska används mycket litet på lektionerna och undervisningen fokuserar på grammatik så har de helt enkelt inte lärt sig att tala svenska. Samma grupp jämför med lektionerna i engelska där läraren konsekvent talar engelska och de önskar att läraren skulle tala mera svenska på svensklektionerna.

Flera elever skriver i sina berättelser att de tycker att två timmar svenska i veckan är litet och att svenskundervisningen kunde inledas tidigare.

I allmänhet är svenska inte så populärt och alla beslutsfattare vill minska på svenskan. Jag tycker att de nuvarande två timmarna i veckan är för litet. Svenska är ändå Finlands andra officiella språk, och det skulle vara dumt om framtidens ungdomar inte kan tala det för att svenskan gjorts frivillig. Just ingen skulle välja det. Varje språk som man kan är alltid ett plus. Fastän det är svenska, som ingen tror att den behöver, men när man söker jobb är det nyttigt. Alla kan engelska, det kunde vi ha två timmar i veckan, och tre timmar svenska, för det verkar som om ingen kan det.

Undervisningen i svenska kunde ha inletts tidigare är på sjunde klass. Många tycker att svenska är ett tvång, fastän det inte är det. Det är en lycka att kunna svenska, även om undervisningen började först på sjunde klassen.

Svenska i framtiden

I elevberättelserna tar 31 elever ställning till om det är nyttigt att kunna svenska. Av dem tycker 19 att det är inte är någon nytta med att kunna svenska, medan 12 tycker att det är viktigt. Bland de negativa rösterna framförs att man behöver svenska bara i Sverige, att engelska räcker som främmande språk eller att eleven hellre skulle läsa ett annat främmande språk:

Det skulle vara nyttigare att läsa ett annat språk, svenska talas bara i Sverige.

Svenska är svårt att lära sig när man bara hör det två timmar i veckan. Jag kommer aldrig att behöva svenska, för man klarar sig med engelska i Sverige och de förstår säkert bättre min engelska än svenska.

De som tycker att svenska är nyttigt motiverar det med att man i framtiden kan behöva svenska:

Svenska är vårt andra officiella språk därför är det viktigt att kunna svenska, jag tror att jag behöver svenska i hög grad i framtiden.

Jag tycker att svenska är trevligt och intressant och mycket viktigt. Jag ser det inte alls som en nackdel att jag lär mig tala svenska.

I intervjuerna tillfrågades eleverna om de tror att de behöver svenska i framtiden. Svarsprocenten blev ganska låg, endast 43 % besvarade frågan. Av dem ansåg 78 % att de behöver svenska i framtiden, medan 22 % tror att de inte kommer att behöva svenska.

Eleverna anser att svenska kan behövas för studier i Sverige eller på Åland, om man flyttar till svenskspråkiga trakter, inom servicebranschen, i veterinäryrket, i arbetslivet och i gymnasiet. Elever i Aspungens skola diskuterar framtiden på följande sätt:

Exempel 11. *Ju flera språk desto bättre*

- E1: det är ju ändå Finlands andra språk så man behöver emellanåt svenska
 E2: språket påverkar ju om man får jobb, om man kan språk är det lättare att få en arbetsplats
 E1: ju flera språk man kan desto bättre

I Havsvikens skola i norra Finland, där attityderna till svenska är positiva och där eleverna hittar på olika sätt att använda svenska utanför klassrummet, nämner flera elever att de hoppas på att få använda svenska i framtiden:

Exempel 12. *Studera i Sverige*

- I: nå i framtiden, tror ni att ni behöver svenska någonstans?
 E1: förhoppningsvis
 E2: kanske
 E3: jag skulle vilja studera ett par månader i Sverige bara så att jag skulle lära mej språket
 E4: jag hoppas också på att jag skulle lyckas med det
 E1: jag med
 E4: i något skede om man skulle komma dit så att man just skulle få tala och lära sig bättre
 E5: eller till någon finlandssvensk kommun
 E4: eller till Åland
 E5: jo till Åland

Svenska i grundskolan och i gymnasiet

I en tidigare undersökning (Green-Vänttinen et al. 2010) kartlades gymnasiernas åsikter om undervisningen i svenska. Resultatet från grundskoleundersökningen stämmer synnerligen väl överens med den bild gymnasierna gav av undervisningen i svenska. Av gymnasierna var hälften positivt inställda till svenska och det samma gäller i grundskolan. Dock finns det flera negativt inställda i grundskolan, 20 % av eleverna har en uttalat negativ attityd, medan motsvarande siffra i gymnasiet var 11 %. En stor del av gymnasierna tar bestämt avstånd från begreppet ”tvångssvenska”, och menar att svenska är en del av det undervisningsstoff som ingår i gymnasiepaketet. Liknande röster hörs i grundskolan, där de positivt inställda ele-

verna nämner att svenska hör till allmänbildningen och att det är en rikedom att kunna många språk. Noteras kan att eleverna själva i sina berättelser använder ordet endast i några enstaka fall.

Gymnasisterna önskar att mera omväxlande och autentiskt material skulle ingå i undervisningen, där läroboken spelar en dominerande roll. Från grundskolan hörs liknande röster. Det är exakt samma saker som finns på gymnasisternas och grundskoleelevernas önskelista: film, musik, tidningsartiklar, internet och svensk kultur skulle ge omväxling i undervisningen. Med tanke på vilka typer av texter eleverna kommer att möta utanför skolan vore det viktigt att tillmötesgå elevernas önskemål om autentiska texter. Sulkunen (2007) betonar att autentiska texter förbereder och stärker studenter för deras framtida liv som kompetenta språkanvändare.

Både i gymnasiet och i grundskolan upplever eleverna att de lär sig svenska bäst genom att få tala svenska. De önskar lära sig att kommunicera på en svenska som fungerar i vardagen. Eleverna uppskattar pararbete, och det är en undervisningsform som flitigt används i svenskundervisningen. Men vid sidan av de dominerande övningarna med AB-lappar, framförs önskemål om att få tala mera fritt kring vanliga ämnen. Eleverna efterlyser också en satsning på ett vardagsnära och nyttigt ordförråd. Ordförrådet i läromedlen väcker en del kritik för att de innehåller konstiga ord, trots att många i övrigt tycker om läromedlen.

Gymnasisterna anser att hörförståelse är svårt, men ”sjukt viktigt”. Grundskoleeleverna efterlyser också mera övning i hörförståelse, till exempel genom att få följa med teveprogram och film. Få elever har möjlighet att tala svenska utanför klassrummet. Av gymnasieundersökningen framgår att gymnasisterna själva skapar sig möjligheter att använda svenska genom att lekfullt tala svenska med varandra, med mamma eller genom att sms:a på svenska. Grundskoleeleverna i norra Finland har samma strategi och försöker tala svenska med varandra eller på nätet.

Sammanfattningsvis kan konstateras att helhetsbilden av elevundersökningen i grundskolan framstår som positiv. Majoriteten av eleverna har en positiv attityd till skolämnet svenska och undervisningen i svenska får ett gott betyg av många. Det är viktigt att lyssna på elevernas röster för de har mogna tankar och framför bra förslag på hur undervisningen kunde utvecklas. Att satsa på mera muntlighet, ett vardagsnära ordförråd och en omväxlande undervisning, där autentiskt material förekommer vid sidan av läroboken, rekommenderas av eleverna.

4. Klassrummet och lärarna

I detta kapitel pejas olika drag i lektionerna på basis av observationerna och lärarintervjuerna. På basis av temana i intervjuerna har vi indelat kapitlet i nio avsnitt. De första fyra fokuserar på klassrummet: vi tar upp arbetsformer och i synnerhet övning av muntlig färdighet. Vi diskuterar också lärarnas val vid användningen av svenska och finska i klassen, lärarnas åsikter om och bruk av läromedel och andra material samt kontakter med svensk kultur utanför skolan. Därefter behandlas den offentliga diskussionen om svenskan och elevernas inställning till svenska ur ett lärarperspektiv samt de medel som lärarna använder för att motivera eleverna. I följande avsnitt presenteras lärarnas syn på svenskundervisningen, deras åsikter om vad eleverna ska kunna i slutet av grundskolan och deras uppfattning om hur svenskundervisningen har ändrats genom åren samt vad de har för tankar om framtiden. Det sista avsnittet handlar om lärarna själva, om var de hittar inspiration för sitt arbete.

Arbetsformer

Av de olika arbetsformerna i klassen är pararbete något som är gemensamt för alla klassrum. Pararbete är också en arbetsform som alla lärare säger att de utnyttjar. Många nämner uttryckligen att de föredrar pararbete i synnerhet i muntliga övningar. En av lärarna i Blomsterängens skola som hade mycket pararbete på sina lektioner motiverar detta på följande sätt:

Jag tycker om pararbete i muntliga övningar, för det är effektivare än om en talar och andra lyssnar.

Hennes lektioner följer en struktur där det alltid ingår något muntligt och där resten av lektionen fylls med någonting annat. En av lärarna i Borggårdens skola påpekar att hon vill att eleverna ska göra så mycket som möjligt sinsemellan för att de lär sig språket genom att använda det. Detta innebär att hon använder så mycket par- och grupparbete i klassen som möjligt.

Nedan finns en observation från en lektion i åk 7 i Aspdungens skola där lärarna satsade mycket på lärarstyrt pararbete. Observationen är från oktober då eleverna hade läst svenska i två månader. Under lektionen gör eleverna olika aktiviteter i par: de pratar, läser och förhör varandra. Av observationen framgår att detta är en klass som präglas av dialogicitet (jfr Dysthe 1996): både genomgången av läxan som handlar om ordföljden i frågesatser och det nya stoffet, de personliga pronomenen, väcker en hel del frågor hos eleverna som läraren tar fasta på:

Observation 1. *Ett dialogiskt klassrum*

Skola: Aspdungens skola
 Årskurs: 7 B-svenska
 Tidpunkt: kl 13.15–14.00

Antal elever: 17
 Bok: *Klick 7*

Tid	Aktivitet, innehåll
13.15	Text 3 Min familj, rikssvenska. Klassen lyssnar på bandet. Eleverna läser texten med paret, först på svenska och sedan på finska Nästa uppgift: parsamtal med lappar Eleverna förhör varandra parvis och översätter ord från finska till svenska. Eleverna är mycket duktiga. De som inte kan fortsätter med föregående övning.
13.40	Arbetsboken, tema: Min familj, övningstips på tavlan Eleverna frågar om man får skriva övningen i häftet och hur man skall skriva siffrorna. Läraren svarar att de ska skriva hela meningar men att de inte behöver kunna allt följande dag.
13.45	Läraren går igenom hemläxan: ordföljden i frågesatsen. Flera elever räcker upp handen. Eleverna frågar läraren flitigt om vad det går att säga. Kan man t.ex. säga ”hurudan bil är Robert”? De vill också veta varför verbet inte är på plats två i frågan ”Hur många systrar har du?” Läraren tar fasta på det och förklarar att ”många systrar” hör ihop. Klassen går igenom en annan övning. Flera elever vill svara på lärarens fråga som handlar om genitiv.
13.55	Läraren ber eleverna lägga undan böckerna. Hon lär ut <i>min, mitt, mina, din, ditt, dina</i> med ord som har en- och ett- genus. Läraren påpekar att systemet är ganska logiskt och rekommenderar att eleverna ska lära sig genus för ord för det syns i många sammanhang. Eleverna ställer frågor: Har alla substantiv <i>en</i> eller <i>ett</i> ? Hör <i>en</i> bara till substantiv? Hur vet man om det är <i>en</i> eller <i>ett</i> ? Blir det då systrar, mina systrar? Eleverna är intresserade och funderar. Läxorna på tavlan

Vi ser att eleverna i utdraget ovan visar en öppen nyfikenhet på svenskans grammatiska struktur. De har till exempel intuitivt stött på begreppet fraser när de frågar varför verbet inte är på andra plats i frågan *Hur många systrar har du*. Genom att ställa frågor om svenskans artikelsystem bildar de sig också en uppfattning om i vilka sammanhang det går att använda en artikel.

Den nyfikenhet på språket som åk 7 uppvisar i observationen ovan syntes också i andra skolor. Vid ett besök i en annan skola i september 2010 då eleverna i åk 7 hade läst svenska i litet över en månad förvånade vi oss över att eleverna redan kunde många starka verb. Läraren gav som orsak att hon kände eleverna från lågstadiet då hon hade undervisat dem i engelska och att de hade vant sig vid att arbeta hårt. Det kan alltså vara en stor fördel att läraren känner eleverna när de börjar i högstadiet. Det var uppenbart att läraren och eleverna hade hunnit bygga upp en gemenskap. Läraren kommenterade bl.a. att elevgruppen har en egen humor och de kan fråga vad som helst på lektionerna. Som exempel nämnde hon frågan som hon hade fått av en elev ifall hon kunde läsa Kalle Anka om hon köpte tidningen i Stockholm. På den lektion som vi åhörde frågade en elev om läraren hade varit i Stockholm då prinsessan Victoria gifte sig. En annan elev tyckte det var förbryllande att det finns så många *ä*- och *å*-bokstäver i svenska.

Eleverna tycker också om att ge kamratrespons på varandras prestationer. På en lektion i Centralskolan fick eleverna göra ett test med *att* och infinitiv. Efter testet bytte de papper med någon annan i klassen, rättade varandras test och skrev in resultaten innan läraren samlade in dem. Granskningen väckte en ivrig diskussion bland eleverna om vad som var rätt och fel och gav möjlighet till reflexion om verbformerna. Enligt läraren är detta en omtyckt arbetsform i gruppen.

Utöver pararbete finns det naturligtvis en mängd andra arbetsformer som lärarna tillämpar. Eftersom läraren undervisar med hela sin personlighet, möjliggör arbetet en metodisk variation som bygger på lärarens egna preferenser och expertis. I Aspdungens skola betonar en lärare textgenomgången som hon satsar mycket tid på bl.a. för att systematiskt bygga upp elevernas ordförråd. Hon tar upp olika språkliga och grammatiska aspekter och visar också på kopplingar bl.a. mellan svenska och franska för att visa hur svenskan har lånat in ord från andra språk och att språk på olika sätt har kontakt med varandra och ”inte växer upp ensamma någonstans”. Efter textgenomgångarna arbetar eleverna mycket i par för att lära sig ordförrådet.

På frågan om vilka arbetsformer eleverna tycker om får vi varierande svar. Flera lärare, t.ex. en lärare i Blomsterängens skola, säger att eleverna tycker om pararbeten och spel, ett svar som också stämmer överens med det som har framgått av föregående kapitel. Hon menar dock att det finns en viss variation mellan elevgrupperna, men att eleverna inte klagat över några

arbetsformer. Också i Centralskolan lyfter en av lärarna fram pararbete som en arbetsform som eleverna tycker om. En grupp i åk 9 som hon undervisade under vårt besök var förtjust i att diskutera. Hon påpekade att i synnerhet pojkarna är ivriga att tala. Enligt henne tycker de att det är roligt att tala svenska på skoj. En liknande lekfull språkanvändning hos engelska ungdomar som strör in tyska ord och fraser i sina samtal har beskrivits av Rampton (2006). En lärare i Sandbackens skola menar att arbetssätten i hög grad beror på elevgrupperna. En del grupper är till exempel inte skapade för att göra grupparbeten och andra tycker att det är jobbigt att skriva. En annan lärare instämmer i behovet av att vara flexibel. Hon tycker om att aktivera eleverna på olika sätt och påpekar att man ofta får ändra på arbetssättet om det som man har planerat inte fungerar.

En av lärarna i Borggårdens skola betonar den individuella variationen bland eleverna. Det är tydligt att olika elever tycker om olika arbetssätt. En del vill gärna arbeta ensamma med boken och andra vill alltid arbeta med sin kompis. Därför försöker hon alltid variera arbetssätten. Hon återkallar i minnet sig själv som en inlärare som ville arbeta ensam med boken och skriva med pennan i handen. En lärare i Centralskolan poängterar att eleverna också tycker om vanligt skrivande:

De gillar helt enkelt att fundera och skriva och tänka (ne ihan vaan tykkää tuhertaa ja kirjottaa sitte ja miettiä siinä).

I Aspungens skola använde en lärare sig av individuella skrivhäften där eleverna både klistrade in och skrev egna texter samt illustrerade dem. Läraren rättade endast varsamt i häftena som såg personliga ut och som eleverna fick ta med sig som ett minne när de gick ur grundskolan. I Borggårdens skola cirkulerade det i åk 7 vänhäften som ingick i bokserien. Eleverna fyllde ivrigt i dem.

Ett tema som lärarna tar upp i intervjuerna är strukturen på lektionerna. Det handlar om att skapa en balans mellan fasta ramar och variation. En av lärarna i Sandbackens skola lyfter fram variationen:

Jag vill inte betona ett arbetssätt framom något annat. Jag vill själv använda så mångsidiga metoder som möjligt, så många olika saker som möjligt så att undervisningen inte blir tråkig för mig själv och inte heller för eleverna. Litet variation hit och dit.

Nedan (observation 2) finns ett exempel på en lektion där substantiven står i fokus. Lektionen kan visas som ett exempel på hur varierande arbetsformer det förekommer under en lektion på 45 minuter. Ett annat exempel på varierande metoder finns i observation 3. Lektionen i observation 2 inleds på tavlan med en grammatisk övning, där eleverna själva kategoriserar

substantiv enligt olika kriterier: pluralis, bestämdhet och deklination. Övningen ger också möjlighet att diskutera varför något inte fungerar. Efter en kort stund av lärarledd undervisning fortsätter enskilt arbete med övningar där eleverna kan föra dialog med läraren som går runt i klassen.

Observation 2. *Substantiv ur olika perspektiv*

Skola: Sandbackens skola
Årskurs: 7 B-svenska
Tidpunkt: kl. 13.10–13.55

Antal elever: 20
Bok: Klick 7

Tid	Aktivitet, innehåll
13.15	På tavlan finns lappar med ord innan lektionen börjar. Eleverna ska organisera orden så att ord som är i singularis ligger på vänstra sidan av tavlan och orden i pluralis på högra sidan av tavlan. Eleverna får inte rätt svar på alla ord och de gör ändringar och diskuterar orden tillsammans.
13.25	Eleverna organiserar orden efter bestämda och obestämda former. De svarar rätt på alla.
13.28	Eleverna skriver in det rätta numret (deklinationen) efter ordet. De svarar igen rätt på allt.
13.35	Läraren förklarar den långa formen av substantiv med hjälp av engelskan.
13.40	Eleverna arbetar med övningar som finns i övningsboken. Eleverna ställer många frågor. Läraren går runt i klassen.
13.52	Läraren ger läxan.

En av lärarna i Havsvikens skola använder olika arbetsformer varje lektion. Också hon tycker om pararbete eller grupparbeten där eleverna är tvungna att tala litet mera även om många gärna vill övergå till finska. Hon påpekar att det sällan finns en gemensam diskussion för språkfärdigheterna är ännu ganska svaga hos niorna så det blir svårt att diskutera. Också hon påpekar att eleverna tycker om spel (som ingår i boken) för att de säger att de lär sig av dem och de tycker om att lyssna och så tycker de om pararbeten. Enligt henne tycker eleverna allra minst om att skriva i häftet.

För att illustrera variationen i arbetssätten under en lektion finns nedan en observation från en lektion i åk 8 i Blomsterängens skola.

Observation 3. Lektion efter praoveckan

Skola: Blomsterängens skola
 Årskurs: 9 B-svenska
 Tidpunkt: kl 10.00–10.45

Antal elever: 16
 Bok: Klick 9

Tid

Aktivitet, innehåll

Niorna kommer tillbaka till skolan efter en praovecka.
 Läraren hälsar på svenska och frågar hur det är att vara i skolan.
 Eleverna (skämtsamt?): Tråkigt.
 Lektionen startar med det senaste verbförhöret.
 Övning om verb som pararbete
 En övning där eleverna lägger pussel med en hög av lappar med textbitar som skall sättas i rätt ordning så att det blir en sammanhängande text: eleverna arbetar koncentrerat i par.
 Eleverna lyssnar på texten och får kolla om texten blev rätt.
 Läraren instruerar eleverna på svenska att ta fram arbetsboken och berätta med egna ord för paret (s. 38)
 Eleverna byter häften och kollar övningar som de haft i hemläxa.
 Klassen går igenom olika ord radvis så att alla får svara i tur och ordning
 Klassen börjar arbeta med frågeord, fyller i övningar tillsammans med paret.
 En pojke blir tidigt klar och får extrauppgifter i en korsordsbok
 Knäpptyst i klassen, pennorna rör sig.
 Läraren övergår till att kolla övningarna, talar svenska.
 Hon förklarar på finska skillnaden mellan bruket av *vad* och *vilka*
 Som hemläxa ska klassen skriva en liten uppsats med rubriken

Mina praoveckor

- var var du på prao?
- vad gjorde du där?
- vad var roligt?
- vad var tråkigt

Läraren går igenom instruktioner för uppgiften på finska. Eleverna får använda hjälpmedel, men inte Googles översättning för läraren säger att den är så dålig.

I lektionen ingår mycket pararbete men också koncentrerat och lugnt individuellt arbete: under 45 minuter hinner klassen tala, läsa och skriva.

Utöver arbetssätten tar de flesta lärarna också upp frågan om hur man ska arbeta i klassen. Under intervjun påpekar en lärare i Havsvikens skola att det är viktigt att man arbetar långsiktigt, att eleverna läser läxorna och tar reda på dem om de inte är på plats och har penna och papper med. Hon säger till eleverna att de får mera ut av lektionen om de också läser läxorna. Också i en diskussion behöver man både ett ordförråd och en förståelse av strukturer för att kunna sätta orden i en viss ordning.

I samband med diskussionen om arbetssätten tar lärarna också upp atmosfären i klassen och inställningen till eleverna. Skolans arbetskultur behandlas i större utsträckning i kapitel 5, men den viktigaste innebörden sammanfattas av två lärare i Aspdungens respektive Blomsterängens skola. Den ena läraren betonar att hon uppskattar att eleverna lär sig och försöker vara positiv och uppmuntra dem så mycket som möjligt. Samtidigt är det också viktigt att skolan upprätthåller vissa värden och ställer gränser. Den andra läraren poängterar vikten av att som lärare vara tydlig och konsekvent och ta hänsyn till dem som har inlärningssvårigheter.

Muntlig färdighet

Muntlig färdighet i svenska lyfts fram i läroplanen och dess roll har också betonats i den offentliga diskussionen om svenska (*LPgrundl2004, Handlingsprogram för ett Finland med två levande nationalspråk*. 2011). Eleverna i vår gymnasieundersökning verkade uppskatta och efterlysa muntliga färdigheter (Green-Vänttinen et al. 2010). Av kap. 3 har det framgått att det samma gäller för eleverna i grundskolan i den här undersökningen. På grund av att muntliga färdigheter i svenska är ett så aktuellt ämne frågade vi lärarna utförligt om hur de övar muntlig färdighet och om eleverna i verkligheten är intresserade av att tala svenska.

I de skolor som vi har besökt övar alla lärare något muntligt på varje lektion. På basis av observationerna kan vi säga att det finns vissa skillnader mellan hur mycket tyngdpunkt muntlig övning har på lektionerna. En av lärarna i Sandbackens skola betonar t.ex. muntlig färdighet i stor utsträckning på lektionerna. Hon bedömer att ungefär hälften av klassrumsarbetet handlar om muntlig färdighet och resten är läxkontroll och skrivande. Detta innebär samtidigt att hon får ge avkall på något och att det i praktiken blir ganska litet tid över för att skriva.

I utdraget nedan finns ett exempel på en lektion som bygger på muntliga uppgifter. Vi ser att tal och skrift varvas på ett mångsidigt sätt med varandra. I den första uppgiften utmynnar parabetet i en text på tavlan. Därefter övar eleverna uttal genom att läsa högt meningarna som de själva har konstruerat.

I AB-övningen övas också uttal och hörförståelse då en av eleverna skriver ner vad den andra säger. I intervjuövningen skriver eleverna texter fritt men kan ha läroboken som stöd. Därefter tränas interaktion då den ena ställer frågor och den andra svarar. Övningen slutar igen med en skriftlig övning.

Observation 4. *Mångsidig lektion i muntlig färdighet*

Skola: Sandbackens skola

Årskurs: 9 A-svenska

Tidpunkt: 13.4.2010 kl 8.55-9.40

Antal elever: 18

Bok: *På spåret 9*

Tid	Aktivitet, innehåll
8.59	Läraren instruerar den första övningen: hon delar ut kuvert. Eleverna ska arbeta parvis och bilda meningar av lapparna som finns i kuverten. Sedan skriver de meningarna på tavlan. Läraren går runt i klassen.
9.08	Eleverna fortsätter att arbeta med kompiserna och läser högt alla meningar som står på tavlan.
9.10	Läxan kollas tillsammans.
9.17	Läraren delar ut kopior. Övningen är en A-B-övning. Den ena eleven läser högt en mening som står på lappen och den andra skriver ner den på sin lapp. Sedan byter de roller.
9.28	En intervjuövning: eleverna skriver ner fem frågor som de ska ställa till varandra. Frågorna ska handla om framtidsplaner. De får använda stycket som handlar om framtidsplaner som hjälp.
9.35	Eleverna ställer frågor till varandra och skriver ner svaren.
9.38	Läraren skriver "Min kompis framtidsplaner" på tavlan. Eleverna ska skriva en uppsats som heter så till nästa gång.

I B-språk är AB-lappar som bygger på och övar textbokens ordförråd en mycket använd övningsform. I Aspdungens skola påpekar en lärare att några elever övar väldigt omsorgsfullt med hjälp av AB-lappar och verkligen lyssnar på vad den andra säger och hjälper till. Även om eleverna bollar med samma ordförråd som i lärobokstexterna så får de ändå tala och fundera. I hennes klass arbetar elever alltid med samma par för att det är viktigare att de vågar säga något än att variera paren. Läraren medger att eleverna inte alltid arbetar hundra procentigt men det blir ändå mer prat än om hon skulle fråga och de goda eleverna skulle svara. I så fall skulle de som är blyga inte säga något överhuvudtaget av rädsla för att göra fel. En annan lärare som

föredrar pararbeten motiverar detta med att om var och en borde tala i tur och ordning skulle det säkert kännas ångestfullt för eleverna och så skulle de andra inte orka lyssna.

Lärarna nämner också andra muntliga övningstyper utöver AB-lapparna. I flera klasser får eleverna som läxa att på nästa lektion berätta muntligt om texten i läroboken. En lärare påpekar att klassen i samband med en ny text läser igenom orden högt så att eleverna får en uppfattning om hur de ska uttalas. Andra övningstyper som lärarna nämner är bland annat spel, övningar där elever instruerar varandra med hjälp av kartor och elaborering där eleverna hittar på egna satser. I lågstadiet där man börjar med A-svenska vill eleverna gärna uppträda, så de spelar upp dialoger ur boken. Några lärare nämner att de både i A- och B-svenska har små övningar som förankras i elevernas liv. Efter ett lov har man till exempel i klassen en kort gallup om vem som har gjort vad eller i början på veckan får eleverna berätta om vad de har gjort under veckoslutet.

Körläsning, högläsning och uttalsövningar är metoder som lärarna använder för att öva uttal. En lärare i Havsvikens skola påpekar att hon övar uttal till exempel genom att upprepa problematiska ord och genom att gå igenom de få regler som hör ihop med att uttala. Eleverna är väldigt blyga om de ska läsa högt i tur och ordning och de läser hellre i kör. Hon berättar om ett lyckat försök som hon och specialläraren gjorde med en grupp med blyga elever. Utanför klassen fick dessa en åt gången läsa högt det textstycke som klassen höll på med. Detta uppmuntrade eleverna som följande gång också vågade läsa högt i klassen. Tillgång till en assistent ger också möjligheter att öva individuellt.

Lärarna tar upp tre frågor i samband med de muntliga övningarna, nämligen huruvida eleverna vågar och tycker om att tala svenska men också hurdant ordförråd som behövs i tal. Att eleverna ska våga tala upplever lärarna som viktigt. Det framgår också av figur 2 att lärarna har lyckats med den här målsättningen eftersom de flesta elever säger att de vågar tala svenska. Flera lärare anser att detta delvis beror på individen, men det handlar också om att skapa ett sådant klimat i klassen där eleverna vågar uttrycka sig. En lärare i Söderåsens skola påpekar att hon med åren har börjat koncentrera sig mera på att eleverna ska våga tala och säga litet enklare saker än att de ska klara av komplicerade strukturer. Hon tänker sig att det i högstadiet spelar en stor roll att läraren inte är avskräckande och skrämmande. Trettonåringar är ännu inte mogna och det är viktigt att de trivs på lektionerna och inte kommer ihåg senare i livet att de hade en obehaglig svensklärare. Hon illustrerar detta med en berättelse om två pojkar i åk nio som hade sagt till henne: ”Det här är ett skitspråk och inte

kan vi det här, men det är roligt på lektionerna.” Läraren tänkte sig att trivseln på lektionerna ändå var viktigast i detta sammanhang.

En lärare i Sandbackens skola säger också att hon strävar till att alla ska våga tala svenska. Läraren talar varmt för att alla i hennes klass ska få tala. Det får inte uppstå ett klimat där några elever är rädda för andra som lyssnar på dem och retar dem för deras tal. Hon försöker ”avlägsna all sorts tecken på retande genast i början. Här får man försöka, här får man göra misstag, här får man försöka på nytt”. Hon tycker inte om att eleverna ska behöva känna en väldig stress över att kunna säga allt helt korrekt, för ute i det riktiga livet gör ingen det heller.

Frågan om huruvida eleverna tycker om att tala svenska delar lärarna i viss utsträckning. Några lärare anser att eleverna tycker om att tala, andra menar att en del tycker om det, andra inte. Elevernas muntliga förmåga varierar också mycket från en person till en annan. Några har svårt att säga något överhuvudtaget och andra talar ganska bra. Det krävs ett visst ordförråd för att man ska kunna säga något överhuvudtaget. I en av skolorna som finns i en tvåspråkig stad är förklaringen till att de goda eleverna kan tala så bra att de talar svenska hemma.

Det är alldeles tydligt att övning av muntlig färdighet är något som lärarna metodiskt funderar på. En lärare i Havsvikens skola säger något som sammanfattar det hur flera lärare tänker. Hon anser att övning av muntlig färdighet är det allra svåraste av språkets olika dimensioner: ”Jag har ännu inte hittat någon vises sten hur jag ska göra det så att det skulle vara effektivt och nyttigt och engagera så många elever som möjligt.” Det är inte alltid lätt att skapa autentiska och motiverande övningssituationer i ett klassrum. Flera lärare konstaterar att det svåra ligger i att få alla med: de allra flitigaste får oftast ta ansvaret för att något ska bli gjort och det är inte heller lätt att engagera de allra blygaste. Pararbeten kan lätt urarta så att hälften av eleverna gör något annat än det de borde göra. En lärare i Borggårdens skola säger dock att hon har en känsla av att de som faktiskt gör övningarna utvecklar en muntlig språkförmåga och kan säga något när det behövs. Man lär sig att tala bara genom att tala.

De studier som gjorts inom HY-Talk-projektet bekräftar att satsning på muntlig färdighet i undervisningen också ger resultat. Detta visar sig i att eleverna i åk 9 vid evaluering når målen för muntlig färdighet i läroplanen och att de också uppvisar en sådan pragmatisk kompetens att de klarar av vardagliga situationer (Green-Vänttinen & Lehti-Eklund 2010).

Lärarens bruk av svenska

En fråga som har diskuterats mycket i litteraturen under en längre tid är hur mycket och i vilka situationer läraren ska tala målspråket på lektioner i ett främmande språk (se t.ex. Üstünel & Seedhouse 2005). Frågan gäller alltså inte bara svenskundervisningen utan också andra främmande språk. Trots att man har forskat i frågan ur flera synvinklar – eller kanske i viss mån därför – har det inte varit möjligt att komma till konsensus: olika praktiker rekommenderas av olika orsaker. Sannolikt går det inte heller att komma fram till **ett** korrekt svar på hur och i vilka situationer läraren ska använda svenska i klassrummet.

I klassrum på främmande språk är alltid två eller flera språk närvarande, målspråket samt lärarens och elevernas förstaspråk som kan vara gemensamt för alla eller variera. Språkbrukarna konstruerar själva praktikerna för växlingen mellan S2 och S1. Observationerna på högstadiet visade att lärarna tillämpade olika sätt att variera mellan svenska och finska. Grovt sett kan man säga att det fanns klassrum där svenskan var det övergripande samtalspråket och där finskan användes i vissa sammanhang, men det fanns också klassrum där finskan var ett mer dominerande samtalsspråk (jfr Grosjean 2001:3). Orsakerna till de olika praktikerna är flera. Vårt syfte är inte att peka på önskvärda och icke-önskvärda sätt att variera språket utan snarare lyfta fram de språkliga val i klassen som varje svensklärare står inför.

Det är dock viktigt att komma ihåg att lärarnas och elevernas språkbruk också i ett klassrum i grund och botten följer samma principer som all interaktion på två olika språk. I vardaglig interaktion brukar språkbrukarna etablera kommunikation sinsemellan på ett visst språk och hålla sig fast vid det också i senare sammanhang (Grosjean 1982). Sundman (1999:58) kallar detta för konsekvensprincipen som i samtal i tvåspråkiga familjer ”innebär att föräldrarna /.../ från första början talar sitt eget modersmål till barnet /vilket/ har en stark motivationsskapande effekt”. Det är alltså sannolikt att läraren tillsammans med sin grupp etablerar en viss språkstrategi som det senare är svårt att avvika från. Det är också möjligt att en lärare med tiden utvecklar ett sätt att agera i klassrummet som det är svårt att ändra på längre fram. Av intervjuerna framgick det också att lärarna har vissa strategier som de i viss mån varierar beroende på grupp men att de också tillämpar etablerade språkval i sin undervisning som till exempel varierar beroende på om de undervisar i svenska eller något annat språk. Ett dilemma i all undervisning är förstaspråket att eleverna med tiden ska använda svenska i ökad utsträckning men att de också från början borde ha många möjligheter att lyssna på och använda svenska i interaktion.

Lärare som hade gått in för att använda mycket svenska i sin undervisning ansåg inte att det var problematiskt om eleverna inte förstod allt. De tyckte att eleverna ändå kunde följa med. De motiverade valet av svenska bland annat med att de tyckte att eleverna till exempel i B-svenska snabbt vänjer sig vid att läraren talar mycket svenska från och med åk 7 och gissar vad de ska göra. Sådant som görs ofta kan eleverna, och om de inte förstår kollar de med kompiserna. I synnerhet i åk 7 använde lärarna samma typ av strategier som används i språkbadsundervisning, såsom upprepning och kroppsspråk för att försäkra sig om att de blir förstådda (jfr Savijärvi 2011, Södergård 2002). Lärarna upprepade till exempel instruktionerna på svenska många gånger.

En lärare i Havsvikens skola som använde mycket svenska i sina instruktioner sade att hon har som mål att använda svenska så mycket som möjligt, men att det beror på gruppen hur mycket svenska man kan använda. Bruket av svenska ställer enligt henne vissa begränsningar för hur man kan uttrycka sig: ”I svenska måste man alltid tänka sig att man inte kan tala i förfluten tid med sjuorna, det går med åttorna men man kan ännu inte använda perfekt med dem.” Läraren medgav att när hon undervisar i engelska är det lättare att använda målspråket för eleverna förstår mera engelska. Det här framgår också av elevintervjuerna.

Flera lärare var av den åsikten att de talade för litet svenska på lektionerna, vilket de hade dåligt samvete över. De nämnde att nackdelen med att tala svenska var att man hela tiden fick höra: säg på finska, jag förstår inte. Det är krävande för läraren att det i klassen finns elever som kan mycket men också sådana som har svårt att följa med. En relativt ung lärare tillstod att om hon tålmodigt och segt hade orkat vänja eleverna vid att det talas mycket svenska i klassen, så skulle de kanske ha vant sig, men i något skede tröttnade hon på kommentarerna att eleverna inte hängde med. Lärarna nämnde också att det är enklare att ha koll på en blandad grupp tonåringar på deras eget modersmål, eftersom lärarens roll som uppfostrare betonas i grundskolan. En lärare vid Aspdungens skola sammanfattar detta på följande sätt:

Å andra sidan är det på sätt och vis enklare att ha kontroll över en sådan här blandad grupp av tonåringar på deras eget modersmål eftersom det är känslspråket. Ordförrådet är ändå av en annan typ på modersmålet och jag upplever att jag får bättre kontakt på modersmålet. Jag anser att det är viktigt att jag har god kontakt med eleverna.

Av exemplet ovan kan vi se att L1 också fungerar som en viktig resurs som elever och lärare delar i undervisningen.

Lärarens språkliga strategier i klassrummet beror delvis på kontexten. Ovan har vi sett hur lärarna medvetet anpassar sitt språk på olika sätt för att

vara begripliga. Delvis är de också ett resultat av en medveten strategi som varje lärare skapar för sig. De lärare som talade mycket svenska i sina klasser gav uttryck för en praktik som de hade valt och som de höll fast vid. Språkvalen i de klassrum som vi besökte hade inget att göra med lärarnas kompetens – alla lärare hade hög kompetens i svenska – utan visade att lärarna följde olika strategier och tillämpade olika sätt att anpassa sig.

Vi vill till sist ta upp en relevant aspekt när det gäller den språkliga variationen i klassen. Det är viktigt att läraren använder svenska som samtalspråk eftersom detta samtidigt ställer eleverna inför en autentisk interaktion som till exempel inspelade modeller inte kan jämföras med. Den som lyssnar på en inspelning behöver inte omedelbart visa om hon eller han har förstått innehållet. Ett samtal med en annan person på ett främmande språk kräver däremot en omedelbar respons. Den här typen av situationer är inte så lätta att öva i klassen. En lärare som satsar på att använda mycket svenska med sina elever ger dem goda möjligheter att klara sig i autentiska kommunikativa situationer.

Följande observation från årskurs 9 i B-svenska är från en klass där läraren huvudsakligen använde svenska i undervisningen förutom då hon gick igenom grammatiska aspekter. I sina frågor kopplade läraren ihop teman för dagens text med aspekter som anknöt till elevernas eget liv såsom vädret eller möjligheter till simning i staden. Eleverna svarade aktivt på svenska och föreföll ha utvecklat ett gott ordförråd.

Observation 5. Svenska i klassen

Skola: Centralskolan

Antal elever: 18 (normalt 25)

Årskurs: 9, B-svenska

Könsfördelning: 9 pojkar, 9 flickor

Tidpunkt: 10.11.2010 kl 9.00–9.45

Bok: *Din tur*

Tid Aktivitet, innehåll

- 9.00 Eleverna lyssnar på ett stycke där inspelningen är på finlandssvenska och upprepar texten. Stycket *Heitur pottur* handlar om att vara turist på Island och Blå lagunen. De upprepar texten flitigt i kör och med gott uttal.
- 9.10 Läraren ställer frågor om Norden på svenska, vilka språk det finns och vad länderna heter: ”Vad är det här för språk?” Isländska. Var talar man isländska? ”Vilka andra nordiska språk kännet vi till?” Eleverna räcker ivrigt upp handen.
Läraren ställer innehållsfrågor om texten på svenska och eleverna svarar på svenska: ” Vad är Blå lagunen?” ”Vad har du på huvudet/fötterna då du rider?”
Läraren ställer också fria frågor om hurdant vädret är just nu (”snöblandat regn”) och var man kan simma i den egna staden. Eleverna verkar ha ett stort ordförråd.
- 9.15 Pararbete med A/B-lappar: ” Sen får ni prata lite med varandra.” Eleverna diskuterar ivrigt och kan ord
- 9.20 Grammatik – läraren säger till att det skall gå på finska: konditionalis i huvud- och bisatser. Läraren går igenom en övning: en elev får komma upp och skriva de korrekta formerna på en stordia när eleverna svarar. De går framåt mycket snabbt, de kan det här:
- Jos voittaisın lotossa, pelaisın golfia joka päivä
 - Om jag vann på lotto skulle jag spela golf varje dag
- Eleverna berättar vilka ord som saknas i regler som handlar om konditionalis. Man kommer ihåg ordföljden i bisatsen med hjälp av minnesregeln KONSUKIEPRE. Eleverna läser högt i kör meningarna som de har översatt till svenska.
Takten är så snabb och uppgifterna så varierande att alla hålls alerta.
- 9.32 ”Sen tar vi fram hemuppgifter.” Läraren går igenom hemuppgifterna. Eleverna har sökt sex substantiv som de sedan har placerat i meningar i en annan övning. De läser radvis en i taget högt satser ur hemuppgifterna I en annan övning har eleverna översatt korta uttryck från svenska till finska. Den sista övningen handlar om konditionalis.
- 9.40 Läraren ger läxan.

Läromedel och andra material

I intervjuerna hade vi en lång diskussion med lärarna om vilka material de använder i undervisningen. Av tidigare undersökningar har det framgått att läroboken spelar en stor roll vid undervisning av främmade språk. Våra observationer bekräftar att detta också stämmer för svenskans del i grundskolan. En lärare i Sandbackens skola påpekar att lärobokens roll är ganska stark i ett nybörjarspråk som B-svenska. Därför följer svensklärarna i hennes skola aktivt med bokutgivningen och strävar efter att välja den bästa boken. Deras situation är bra eftersom de själva får välja bokserien och byta ut den med jämna mellanrum, vilket inte nödvändigtvis är självklart i alla kommuner. Hon tycker att det viktigaste i en bokserie är att lärarguiden möjliggör variation i undervisningen. Där ska finnas stoff som gör att lektionerna kan byggas upp på olika sätt så att eleverna inte ska kunna gissa sig fram till vad som följer på lektionen. Hon menar att om man börjar följa rutiner som inte varierar är det svårt att lösgöra sig från dem.

Nya läromedel i svenska kom ut på 2000-talet och alla bokserier som är avsedda för B-svenska är i bruk i de skolor vi har besökt, dvs. *Klick, Din tur, Fritt fram och Premiär*. I A-svenska har *På spåret* varit i bruk tidigare men den har bytts ut mot den nyare *Nyckel*. De flesta lärare som undervisar i B-svenska är nöjda med de nya läromedlen. Lärarna uppskattar till exempel att det finns mycket muntliga uppgifter. Det är också viktigt att boken innehåller uppgifter för mer avancerade elever så att de kan få andra uppgifter när de är färdiga. En lärare i Aspdungens skola anser att den bok som de använder lämpar sig för högstadiet bl.a. för att den innehåller ett basordförråd som upprepas gång på gång i uppgifterna. Nätsidorna, som numera ingår i flera bokserier, bidrar enligt henne till omväxling i arbetssätten, och det är lätt att få kulturkunskaper och geografi med i undervisningen. I nätuppgifterna kan också svagare elever hänga med. Det beror dock på skolans resurser om det går att göra nätuppgifter på lektionerna. I några skolor – men inte alls i alla – hade svensklärarna tillgång till IT-klasser.

Böckerna i A-svenska får kritik av lärarna för sin tråkiga layout. Lärare som undervisar i A-svenska önskar att det vore möjligt att ge eleverna intressantare böcker i handen. Den nya boken fyller dock en lucka.

Andra material som lärarna använder är t.ex. tidningsurklipp – i vissa skolor läser klassen Hbl under tidningsveckan eller beställer Kamratposten vars innehåll eleverna tycker om. De spelar också olika typer av spel. Vid vissa tillfällen, t.ex. i samband med provutgivning eller före jul ser en del klasser på video. Lärarna nämner till exempel serien Eva och Adam, mu-

minfilmerna, som alla elever tycker om, eller andra filmer som Colorado Avenue. Vissa lärare köper själva videofilmer när de till exempel reser till Sverige. Med dagens teknik kan man också illustrera något med material, klipp eller kartor som man hittar på nätet. En del lärare tillverkar också eget material som de lägger ut på skolornas intranät. Vissa skolor har också haft möjlighet att utnyttja Svenska nu-projektets utbud med gäster (jfr Jaskari 2011).⁷

Lärarna efterlyser till exempel enkla och intressanta dvd-filmer på rätt nivå och ett lätt och enkelt autentiskt extramaterial. Den egna tiden räcker inte alltid till för att leta fram autentiskt material och de menar att eleverna också i ett enkelt extramaterial kan upptäcka något intressant. Antalet veckotimmar i svenska sätter förstås gränser för hur mycket man hinner med utöver läroboken. Vissa lärare påpekar att de helst koncentrerar sig ordentligt på ett mindre stoff som de hinner fördjupa ordentligt.

Kontakt med kulturen utanför skolan

I läroplanen tas svenska upp också som ett kulturämne (*LPgrundl2004: 90*). Som målsättningar nämns kunskap om finlandssvenska, svenska och övriga nordiska livsformer och förmåga att kommunicera på svenska i vardags-situationer. Vi diskuterade med lärarna frågan om hur den svenska kulturen syns i undervisningen. Svenska är ett närspråk – som en av lärarna påpekar – på gott och ont. Dels innebär det att skillnaderna mellan elevernas och mål-språkets kultur inte är stora och kanske svårare att undervisa i jämförelse med andra ”mer” främmande språk som till exempel franska. Dels kan också den svenska kulturen i Finland utnyttjas i undervisningen. Ett exempel på detta berättar lärarna i Aspungens skola om. Niorna åker varje år med Teaterbussen, som organiseras av Svensklärarna i Finland och finansieras av de svenska fonderna, för att se på en pjäs, ofta en musikal på en svensk teater. Några gånger har eleverna också haft möjlighet att titta på hur det ser ut bakom gå i kulisserna. Skolan har också utnyttjat teaterföreställningar som nätverket Svenska nu har erbjudit.

En möjlighet att utvidga kulturutbudet vore samarbete mellan finsk- och svenskspråkiga skolor på tvåspråkiga orter. Detta är dock inte alltid enkelt och kräver extra arrangemang. Till exempel i en skola som vi besökte hade lärarna försökt etablera samarbete utan att lyckas.

Kulturen och kontakter med Norden eller Sverige kan också komma in via internationella projekt och vänskolor. I Sandbackens skola berättar en lärare om vänskoleverksamhet som de i över tio år har haft med

⁷ <http://www.svenskanu.fi/menupage.php>

vänkommuner i Sverige, Danmark och Norge. De har haft en frivillig kurs i årskurs nio där de har haft samnordiskt samarbete med hjälp av nätet och något gemensamt ämne. Det är en integrerad kurs mellan svenska och till exempel biologi, hälsolära, geografi och engelska. Kursen har varit väldigt populär och det har ingått en resa på en vecka i kursen. I kontakt med de nordiska vänskoleeleverna har eleverna fått pröva sin svenska. Enligt läraren har kursverksamheten varit ”en verklig utmaning och otroligt belönande”.

Vissa lärare lyfter fram tanken på vänskolor i Sverige som de tycker skulle vara positivt för ämnet svenska. I Havsvikens skola har samarbetet med en vänskola realiserats i form av ett klassreseprojekt som bland annat har inneburit att eleverna har varit i e-postkontakt med varandra.

Centralskolan har en vänskola i Sverige som eleverna har gästade och skolan har också tagit emot elever därifrån på besök. Lärarna påpekar att eleverna ibland talar engelska med varandra, för att de då är mer jämställda, men i familjerna som de bor hos talar de svenska. När åk 9 på senaste vårfest höll ett tal var veckan i vänskolan i Sverige den upplevelse som de mindes bäst.

I många skolor som vi besökt är det svenskläraren eller lärarna som ordnar Luciafesten. I Centralskolan har det fått formen av hela skolans fest med svenska dikter, sånger, små pjäser och en utvald Lucia som röstas fram. Festen organiseras vart tredje år och eleverna tävlar om att få vara med.

Många av de satsningar som nämns ovan lyckas med hjälp av samarbete och intresse hos flera medaktörer både inom och utanför skolan. Vi har sett att de är något som både eleverna och lärarna uppskattar. Att själv få vistas i en ny omgivning och tala och lyssna på målspråket ger egna upplevelser vars värde inte ska underskattas. Vid inläring av ett främmande språk betonas en positiv attityd till den kultur som språket associeras med (Dörnyei 2001:54). Alla svensklärare har dock inte möjlighet till dylika satsningar även om de önskade kunna göra det. Av kapitel 3 har det framgått att eleverna önskar mera fokus på kultur i undervisningen. Därför vore det viktigt att fundera på vilka sätt den svenska vardagskulturen kunde få mera plats under lektionerna i klassrummet. Delvis finns den där redan i den undervisning som ges i form av material och lärarnas kommentarer, men den kunde få ännu mera plats och större synlighet i undervisningen.

Motivation i klassen och debatten om svenskan

Vintern 2010–2011 före riksdagsvalet pågick i medierna en relativt ivrig diskussion om svenskans ställning i Finland och om svenska som skolämne. Debatten om svenskan togs också upp av lärarna dels med tanke på deras arbete men framför allt ur elevernas synvinkel. Många av lärarna ansåg att debatten gav en alltför negativt laddad bild av arbetet i skolorna. Av kapitel 3 har det också framgått av elevberättelserna att det inte nödvändigtvis finns en direkt koppling mellan debatten i pressen och arbetet på gräsrotsnivå i skolorna: de flesta elever arbetar med svenska som med vilket annat ämne som helst i grundskolan. Det här kapitlet inleds med hur och om debatten om svenskan syns i klassrummen men vi tar också upp motivationen hos eleverna att lära sig svenska. Dessutom diskuteras läraras uppfattning om vad som motiverar i undervisningen.

I Centralskolan säger lärarna att de har upplevt diskussionen i pressen som nedstämmande för det är nästan alltid samma personer som skriver i tidningarna i deras stad och enligt lärarnas åsikt för de fram vettlösa argument. Lärarna påpekar dock att debatten inte har satt spår hos eleverna. Lärarna i Aspångens skola har talat om begreppet *tvångssvenska* i sina klasser och anser att största delen av ungdomarna inte ställer sig bakom begreppet. När studiehandledaren intervjuar alla eleverna i sjuan är svenska många elevers favoritämne. Ivern att inleda ett nytt språk i högstadiet är något som nämns av de flesta lärare. Eftersom det finns många ämnen i skolan kan man inte heller tänka sig att alla elever tycker om alla ämnen. Mediedebatten irriterar lärarna, för de tycker om sitt ämne och önskar att de fick göra sitt arbete i fred: ”Det blir ganska tungt, när man hör det hela tiden och din egen grej ifrågasätts. Och när du vet att eleverna ändå här är ivriga och motiverade så tycker man att de skulle få studera.”

Lärarna önskar en mer nyanserad diskussion om läroämnena i grundskolan överlag. Frågan om att vilja läsa svenska handlar också om en allmän skolmotivation och elevernas ålder. Lärarna i Söderåsens skola menar att det är ganska normalt att elever i åldern 13 till 16 år emellanåt ifrågasätter allt möjligt. Om eleverna är avogt inställda så behöver det inte bero på att det är fråga om svenska, likaväl kan de ha en likadan inställning till engelska. Dessutom finns det variation grupperna emellan. Rektorn i Centralskolan bekräftar att om det förekommer motivationsproblem hos eleverna så hör de inte ihop med svenska utan med en mer allmän studiemotivation. Ibland kan det vara viktigt för eleverna i grundskolan att diskutera vad de behöver de olika ämnena för och lärarna brukar ge utrymme för de här diskussionerna. Ett argument som lärarna för fram är att ju fler språk man kan, och ju bättre man kan dem, desto mer nytta har man av dem.

En av lärarna i Havsvikens skola undervisar nästan hela årskurs 9 i sin skola och menar att det finns en stor skillnad mellan eleverna beträffande hur och vad de lär sig i svenska. Attityden till ett ämne beror ofta på hur svårt ämnet känns för en. Det finns de som tycker att svenska är enkelt och som antingen lär sig lätt eller får arbeta litet mera men det finns också elever som får arbeta väldigt mycket för sin skolgång. De flesta satsar dock på svenska och kommer upp till en hygglig medelnivå. Det finns också elever som har haft det svårt och genom att arbeta hårt lyckats och visar upp en ivrig attityd.

I Sandvikens skola menar en lärare att eleverna i de högre årskurserna vanligtvis börjar vakna till och inser att det är bra att kunna båda språken i Finland om de vill få jobb. Eleverna i A-svenska blir tidigare medvetna om att det lönar sig att studera svenska än de som läser B-svenska. Enligt henne kan det ofta vara en överraskning för eleverna att undervisning i svenska fortsätter också efter grundskolan inte bara i gymnasiet utan också i yrkes-skolan.

Det framgår av lärarintervjuerna att många elever upplever att skillnaden mellan svenska och engelska är stor, för att man i svenska måste lära sig att böja orden för att göra sig förstådd. Detta beror sannolikt på att eleverna inte längre har någon upplevelse av något annat språk än svenska med en rik morfologi, såsom franska eller tyska, eftersom många elever i grundskolan numera endast läser svenska och engelska. I engelska finns svårigheterna på en lexikal nivå. Man måste därför arbeta mera med strukturerna i svenska för att skapa ett begripligt språk, vilket gör att många elever till en början uppfattar engelska som ett lättare språk. Svenska och finska har genom en lång språkkontakt fått ett lexikon där det finns stora överensstämmelser. Detta är dock oftast alltför självklart för oss språkbrukare och kunde eventuellt lyftas fram mera i läromedlen och i undervisningen. Det finns emellertid också elever som anser att svenska är lättare än engelska. Ibland kan det vara så att en del elever kan bättre svenska än engelska för att svenskan inleds senare och de har mognat på något sätt till exempel i modersmålet. Svenskan kan alltså innebära en ny start för en del elever.

Vi frågade lärarna vilken typ av argument de använder för att motivera eleverna. De faktorer som lyfts fram är tvåspråkigheten och vikten av att kunna kommunicera som vuxen i olika situationer. En av lärarna påpekar att hon brukar framhålla att svenska är Nordens ”gemensamma” språk, tyska Mellaneuropas och engelska världens. Sedan tillägger hon att hon själv tycker om alla de här språken. Lärarna påpekar att det är en rikedom för ett litet land att ha två språk och att det finns några kulturella skillnader inom landet. Varje nytt språk som man lär sig är ett fönster till yttervärlden. Också

det framtida yrkeslivet kommer fram: När eleverna ska arbeta i huvudstadsregionen eller på kusten måste de kunna två språk i flera yrken.

Den viktigaste motiverande faktorn är dock en positiv och ledig atmosfär i klassen. Detta kommer upp på många olika sätt i intervjuerna. God atmosfär är också något som vi själva har sett i klassrummen. ”Jag försöker själv vara så positiv som möjligt och uppmuntra eleverna”, säger en lärare i Aspungens skola. Detta inbegriper också att eleverna tycker att det är roligt att komma till lektionerna, att de inte behöver vara rädda för läraren och att de lär sig ett språk för sin egen skull. En lärare i Sandbackens skola betonar även öppenhet i klassen. Lärarens roll är att inte tillåta eleverna kritisera varandra. Var och en ska våga säga eller göra något på svenska.

Lärarna tar också fram humorn som ett viktigt instrument i att skapa en avslappnad stämning. Att ge order hjälper sällan. Eleverna får dock inte göra vad som helst. Det avspeglas hos eleverna när läraren är öppen och på gott humör. Om läraren själv är engagerad i sitt ämne, fortplantas det till dem. Lärarnas resonemang kring de centrala motiverande faktorerna finns också på första plats i Dörnyeis (2001:31 f.) förteckning över vad som är outhärligt i ett L2-klassrum, nämligen en behaglig och stödjande klassrumsatmosfär och ett gott förhållande mellan lärare och studenter.

Målsättningar för eleverna i grundskolan

En central fråga som vi ställde lärarna var vad eleverna enligt dem ska kunna efter grundskolan. Målsättningarna kan grovt indelas i mer övergripande som gäller attityder till språket, arbetssätt och planeringen av framtiden och mål som gäller språklig kompetens och allt vad det innebär.

En lärare i Sandbackens skola poängterar att målsättningarna i läroplanen är välbeskrivna. Själv vill hon arbeta med elevernas attityder och få dem att inse att svenska inte är ett onödigt språk i Finland och att det behövs också i fortsättningen. Hon menar också att attityder och kompetens kan hållas isär så att också de som har en begränsad förmåga att tala ändå kan ha en positiv inställning. Flera av lärarna betonar att de vill upprätthålla intresset för svenska hos eleverna när dessa går vidare i sina studier, så att de till exempel väljer frivilliga kurser i gymnasiet. En lärare i Centralskolan sammanfattar det på följande sätt:

Det är ganska viktigt att betona för dem att de i vilket fall som helst kommer att fortsätta med svenska efter grundskolan. Att det lönar sig att skapa något slags grund för det måste man göra förr eller senare.

Andra mål som nämns är att eleverna ska lära sig att arbeta regelbundet eftersom detta krävs för att man ska kunna öka språkkunskaperna.

När det gäller språklig kompetens anser lärarna att det viktigaste är elevens egen inställning till vad hon kan. En lärare formulerar målet på följande sätt.

Allra viktigast är väl att eleven får aha-upplevelser. Att hon själv inser att hon kan /.../ och att hon /.../ vågar.

Flera av lärarna betonar vikten av att våga tala även om språket inte är perfekt. Eleverna ska kunna klara sig i vardagliga situationer både i Svenskfinland och i Sverige. Som konkreta exempel på olika slags handlingar nämns till exempel att kunna hälsa, handla i tax free-affären på Sverigebåten, beställa något på ett kafé, köpa biljetter, fråga efter vägen på resa eller berätta om sig själv. Dessutom nämner lärarna korta texter som målsättning för den skriftliga färdigheten.

När det gäller de språkliga målen, påpekar lärarna att mycket stoff har utelämnats sedan 1990-talet när det fanns 3 veckotimmar svenska, t.ex. passiv och konditionalis. Enligt en lärare i Havsvikens skola är huvudsaken att

eleverna får något slags uppfattning om språkets struktur, hur det fungerar, så att när de /.../ ska studera vidare, så finns det ett frö som de kan starta ifrån.

Basstrukturerna omfattar enligt lärarna morfologi i huvuddrag, det vill säga att kunna böja substantiv, verb och adjektiv, och ordföljden. Dessa bildar de språkliga målen tillsammans med ett visst ordförråd. Inom projektet *På väg mot kommunikativ kompetens: tillägnandet av svenskans struktur hos finska inlärare* har Marketta Sundman (2011a, 2011b) kommit fram till vilka strukturer som är relevanta att lära sig i svenska i grundskolan. Hennes lista liknar lärarnas men är något snävare. Hon har utgått från strukturer som dels är vanliga i svenska och dels nödvändiga för begripligheten. Den omfattar substantivens numerusböjning och species i vissa fall, personliga pronomen, tempusformerna för verben samt bruket av infinitiv i vissa strukturer. Dessutom ska eleverna kunna skillnaden i ordföljden mellan påståenden och frågor, men inte alla detaljer i ordföljden i påståendesatser. Strukturer som till exempel inte är viktiga för förståelsen är ordföljden i bisatser och indirekta frågor. Forskning i inlärningsgångar av svenska strukturer visar att till exempel bisatsordföljden lärs in sent och kräver bland annat att inläraren före det behärskar inversion i huvudsatsordföljden (se t.ex. Håkansson 2004: 155, Eklund Heinonen 2009). De nivåer inom den europeiska referensramen som fungerar som mål i läroplanen i grundskolan omfattar inte behärskning av bisatsordföljden.

Alla målsättningar går hand i hand: kompetensen förutsätter att det finns en vilja att lära sig som i sin tur bygger på insikten att man lär sig för sin egen nytta och glädje, för att ha ett språkkapital som kan utnyttjas i framtiden.

Förändringar i och utveckling av undervisningen

Det förflutna

Flera av lärarna som vi har intervjuat har arbetat i skolan i tiotals år, medan några först har inlett sin karriär. Ett tema som diskussionen har kretsat kring är hur undervisningen i svenska har ändrats men också hur lärarna själva ser på framtiden. Ändringarna har gällt antalet veckotimmar men också fokus i undervisningen, metoder och redskap.

Flera lärare har upplevt övergången 1993 från tre veckotimmar till två i undervisningen vid högstadiet. Att antalet timmar i svenska minskade innebar en stor förändring. Det nuvarande antalet timmar upplevs av många som så litet att det är svårt att gå framåt och öka den språkliga kompetensen. Samtidigt har det inneburit att stoffet som man ska undervisa har minskat. Kraven har sjunkit eftersom ordförrådet blir mindre och det inte går att komma så långt i grammatiken. Vissa lärare efterlyser ytterligare reduktioner i de strukturer som undervisas i dag. De nämner som exempel komplicerade grammatikmoment av typen participperfekt eller indirekt framställning. Dessa finns inte heller med i den förteckning över nödvändiga strukturer som föreslagits av Marketta Sundman och som presenterades ovan.

Fokus i undervisningen har i högre grad flyttats mot ett vardagsnära språk och det muntliga, i synnerhet i B-svenska. I gengäld har det skriftliga med en strikt indelning i lexikon och grammatik fått en mindre roll och att förstå tal och att tala mera utrymme. En av de yngre lärarna påpekar att undervisningen i svenska har ändrats enormt sedan hon gick i skola, för då skrev man bara och övade grammatik och på lektionerna sades det aldrig något på målspråket. Också A-svenskan kunde enligt en av lärarna utvecklas åt samma håll även om eleverna kommer längre språkligt sett i A-svenska. Hon kommer med ett önskemål till läroboksförfattarna om att man kunde öva grammatik med litet enklare ordförråd. Att fokus i undervisningen har ändrats innebär enligt några lärare dock att man fortsättningsvis också får ställa krav på elevernas färdigheter. För lågt ställda krav kan ge eleverna ett intryck av att ämnet har en låg status.

Arbetsmetoderna har med tiden blivit mer elevcentrerade och det satsas mycket på pararbete. Såsom det ovan har framgått har också läromedlen utvecklats. Genom nya tekniska hjälpmedel såsom videoprojektorer och dokumentkameror som finns i många skolor har svenskundervisningen och språkundervisningen överlag ändrats. Vissa skolor har också bevarat sina språklaboratorier som numera betraktas som en specialitet som man vill bevara.

Framtiden

Vid tidpunkten för intervjuerna var den nya läroplanen under arbete med olika förslag för hur undervisningen i svenska skulle organiseras i framtiden. I skrivande stund, november 2011, är läget fortfarande oförändrat och arbetet med läroplanen fortsätter.

Lärarna var oroliga över tanken att svenskundervisningen inleds i lågstadiet utan att antalet timmar ökar för de ansåg att två timmar i veckan är ett absolut minimum. De menar att det skulle innebära en försämring av dagens läge. Flera lärare skulle gärna ha en timme till i veckan, för de menar att man med tanke på målsättningarna ändå måste komma ganska långt med de två timmar som finns nu. En lärare i Centralskolan uttrycker detta önskemål på följande sätt:

Flera veckotimmar – det vore den bästa medicinen. /.../ I dag är lärarens arbete ett enda kompromissande: vad ska jag ta, vad ska vi göra. När eleverna önskar diskussionsgrupper och samtal och så finns det ett prov där de ska kunna ett visst innehåll, då är man mellan två eldar.

Lärarnas åsikter överensstämmer långt med de tankar som uttrycks i Folktingets (2010) utlåtande om timfördelningen där tanken om att bevara det nuvarande antalet undervisningstimmar får understöd. Dessutom föreslår Folktinget ”att studierna i B 1-språket ska tidigareläggas och påbörjas senast i årskurs fem”. En längre tid för inläring innebär definitivt bättre resultat, även om några lärare påpekar – såsom framgått ovan – att det också finns en del fördelar med att studierna i svenska inleds först i åk 7, då svenska för vissa elever innebär en ny start som ett nytt och fräscht ämne.

Framtidsutsikterna för svenskundervisningen i Finland delar i viss utsträckning lärarkåren. Alla önskar förstås att svenska fortsätter som ett obligatoriskt läroämne, för den är viktig för ett tvåspråkigt Finland. De flesta lärare tror inte heller att det kommer att ske stora förändringar åtminstone inom en nära framtid. De menar att ändringar i nationalspråkens status skulle innebära en stor juridisk ändring. Några lärare upplever dock dis-

kussionen om svenskans försämrade ställning i Finland som skrämmande och ser mera pessimistiskt på framtiden.

Lärarna funderar överlag på de olika språkens ställning i högstadiet eftersom många av dem undervisar i två språk. De är oroliga över hur man skulle få eleverna att inse hur stor nytta de har av de frivilliga språken som franska, tyska, spanska och ryska. Språkinläring kräver att man satsar tid och arbete för att nå ett gott resultat och nuförtiden väljer många bort de frivilliga språken i högstadiet bland annat på grund av arbetsmängden. Det är först i gymnasiet som eleverna inser att det vore bra med en bredare språkpalett.

Inspirationskällor och eget språkbruk

För att kunna inspirera och följa med utvecklingen behöver man som lärare också själv inspiration. Vi frågade svensklärarna om deras relation till svenska och också vilka möjligheter de har att fortbilda sig. Arbetet som lärare kräver att man håller sig à jour med språklig utveckling och även andra förändringar inom branschen.

Lärarna berättar om olika sätt att hålla kontakt med svenskan. För en del är det deras "eget" språk för att de har eller har haft möjlighet att använda det i dagligt umgänge med släkt eller med vänner. Andra tycker om svenska som språk eller svensk litteratur och hämtar inspiration genom att läsa skönlitteratur, tidskrifter och tidningar, framför allt Hbl. Vissa lärare går också på teater, ser på svenskspråkiga teveprogram i FST och SVT samt följer sociala medier.

En del lärare har svenskspråkiga släktingar, vänner eller forna arbetskamrater i Finland eller i Sverige som de har kontakt med via Facebook eller besök. Vissa av lärarna är också med i föreningsliv såsom Pohjola-Norden. Resor till Sverige har möjliggjorts till exempel med hjälp av vistelsestipendier. Överhuvudtaget är det viktigt att få resa till och vistas i en målspråkig miljö. Flera av lärarna undervisar ju i flera språk än svenska, vilket innebär att de försöker upprätthålla kunskaper i flera språk.

Lärarna uppskattar möjligheten att delta i fortbildning. De nämner till exempel sommarkurserna som ordnas på Hanaholmen, Kulturcentrum för Sverige och Finland och Sukol:s, dvs. Språkläraryrket i Finlands utbildningsdagar men också de egna städernas utbildning till exempel om elevvård och inlärningssvårigheter. Fortbildning spelar en viktig roll för att man ska kunna dela med sig av erfarenheter och hämta nya insikter, i synnerhet om man är den enda svenskläraren i skolan. Fortbildning tillsammans med andra lärare fungerar också som en motvikt till det dagliga arbetet där läraren en-

sam ansvarar för agendan i klassen. En av lärarna i Blomsterängens skola berättar om den senaste gången då hon var på fortbildning:

Jag tyckte hemskt mycket om att man kunde samtala med [kolleger] om allt möjligt och få nya idéer. Allting tillämpar man ju inte nödvändigtvis i undervisningen, men något blir alltid kvar.

De flesta skolor och städer – men inte alla – tycks kunna göra det möjligt för lärare att delta i fortbildning så att de har fått vikarier, om de i övrigt lyckas organisera det. Några av lärarna i norra Finland påpekar att det är svårt att delta i utbildning som ordnas i södra Finland på grund av de långa avstånden.

En viktig inspirationskälla för lärarna är arbetet med ungdomar. En av lärarna i Aspdungens skola sammanfattar detta med:

Nog är det de här eleverna som får en att orka. Ibland klagar man hemma att jag inte orkar /.../ men de är på riktigt jättetrevliga. Med dem håller man sig à jour med vad som händer i omvärlden. Jag lär mig så mycket av dem: /.../ om de lär sig svenska av mig så lär jag mig om livet av dem.

Hennes kollega framför liknande synpunkter. Hon påpekar att eleverna är verkligen trevliga, ”de är alltså på riktigt jättetrevliga”. Detta inbegriper enligt henne alla elever, också de som man någon gång kommer ihop sig med om något. Kirjavainen (2009: 74) som har studerat effektiva gymnasier lyfter fram en god relation mellan lärare och elever som typiskt för en effektiv skola. Detta innebär enligt henne att lärarna betraktar varje elev som viktig oberoende av hur dessa presterar i skolan.

5. Skolan som miljö

En skola är en social miljö med gemensamma praktiker, delade målsättningar, gemensamma resurser och personliga relationer. En skola är alltså en gemenskap som bärs upp och formas av sina deltagare (Wenger 2007:70f.). Det här kapitlet handlar om skolan som arbetsmiljö för lärarna och som inlärningsmiljö för eleverna. Det bygger på lärarnas och rektorernas intervjuer och på våra observationer. Viktigt är hur lärarna ser på sin skola som arbetsplats och hur skolan upplevs som gemenskap. Både för elever och lärare är det också centralt vilken form av stöd miljön erbjuder för deras arbete, för lärare genom kolleger och ledning och för elever i form av organiserat stöd för studier.

Atmosfären och arbetsgemenskapen

Största delen av de lärare som vi har intervjuat trivs mycket bra i sin skola. Mera beröm kan man inte ge sin skola än en lärare i Aspungens skola som säger på följande sätt: ”Vi har en jättebra skola, vi har ett jättebra lärarrum, vi har en väldigt bra rektor och eleverna är jättetrevliga.” Följande nyckelord kan plockas ut ur lärarintervjuerna när lärarna beskriver vad som är viktigt i arbetsgemenskapen där de trivs. Det viktigaste är samarbete och stöd å ena sidan och å andra sidan frihet, öppenhet och respekt.

I sin studie om effektiva gymnasier kom Kirjavainen (2009) fram till att relationerna mellan lärarna och ledningen i framgångsrika skolor var goda med en tydlig arbetsfördelning. Lärarna var delaktiga i att fatta beslut.

Lärarna uppskattar samarbetet i skolan och det stöd som de får i sitt arbete av kollegerna och av ledningen. I Blomsterängens skola säger en av lärarna att hon trivs bra i sin skola. Där är man aldrig ensam med sina problem. Om något ärende är besvärligt eller någon klass är besvärlig så finns det andra som delar samma problem. Hon påpekar ”att man aldrig behöver känna att man skulle vara dålig om man inte lyckas i något. Andra uppmuntrar en. En av lärarna i Havsvikens skola berättar att hon trivs utmärkt i sin skola: ”Vi har en väldigt bra arbetsgemenskap där man får jättemycket stöd av kollegerna.” Hon nämner i synnerhet sin svensklärarkollega som hon har samarbetat mycket med.

De svensklärare som inte har andra kolleger som undervisar i svenska påpekar att man går miste om något när man är ensam även om samarbetet med lärarna är bra över ämnesgränserna: ”När man är ensam så kan man aldrig spontant säga att titta vad jag har gjort.” I skolor med flera svensklärare diskuterar de regelbundet olika aspekter, ser till exempel över proven

tillsammans och pratar om vad de har tagit upp på lektionerna och hurdan respons de har fått. De nyare lärarna menar att det är viktigt för en nykomling att det finns en stödjande atmosfär i skolan och att de andra kollegerna och klassföreståndarna är samarbetsvilliga.

En aspekt som någon av de yngre lärarna lyfter fram är att det kan vara en överraskning när man börjar arbeta i skolan att det finns så mycket arbete utöver den regelrätta undervisningen: ”Vi jobbar mycket inom elevvården och att vara klassföreståndare innebär också mycket arbete.” Detta är något som man inte tillräckligt förbereds för i ämneslärarutbildningen, men det vore viktigt att man redan i lärarutbildningen fick veta t.ex. vad som ingår i en klassföreståndares arbete.

Flera lärare lyfter fram friheten som en positiv faktor, att de själva får rå om sin undervisning. En av lärarna i Centralskolan säger att de har en god undervisnings- och inlärningsmiljö tack vare ledningen som låter lärarna förverkliga sig själva och ha ganska fria händer. Hennes kolleger instämmer och pekar på det positiva i att få vara sig själv och ha sin egen stil. De arbetar i en aktiv skola där det finns många slags projekt. Men också på den punkten kan lärarna bestämma själva ifall de vill vara med i aktiviteterna eller låta bli. Ett tecken på trivseln är också att lärarkåren inte byts ut annat än när någon går i pension, vilket gäller flera av de skolor som vi har besökt.

Lärarna uppskattar även att man lyssnar på eleverna i skolan. I några skolor finns gemensamma skolmöten eller en aktiv elevkår som organiserar tillställningar samt utvecklingsprojekt som även eleverna deltar i. Rektorn för Blomsterängens skola poängterar arbetsro och en trygg skolmiljö som viktiga för skolan. Det här innebär att man ska respektera eleverna och deras rätt till en trygg inlärningsmiljö och tillsammans i diskussion med dem skapa en sådan. I Söderåsens skola har man satsat på kamratmedling för att hantera mindre tvister mellan eleverna.

Öppenhet och samarbete som centrala drag i skolgemenskapen lyfts fram av flera rektorer på ett mer övergripande plan: rektorn för Havsvikens skola säger att skolan har en mycket interaktiv kultur där man talar öppet också om olika typer av problem. I Centralskolan säger rektorn att skolan har en bra lärarkår och en god gemenskap, men att man också måste arbeta för att upprätthålla den. Personalen ingår i olika typer av team som ansvarar för olika områden. Genom gruppen kan alla få sin röst hörd i skolan. Rektorn för Aspungens skola betonar också öppenhet utåt mot samhället och föräldrarna. Målsättningen är att skolans verksamhet väcker förtroende i omgivningen.

Enligt lärarintervjuerna framstår rektorns roll som synnerligen viktig för hur lärarnas arbete utformas och hurdant stöd de får. Detta kom vi också fram till i undersökningen av svenskundervisningen i gymnasierna (Green-

Vänttinen et al. 2010). En lärare menar att det var en överraskning för henne som ung lärare att det framför allt är rektorn som skapar gemenskaps känslan bland lärarna. Detta spelar i synnerhet en stor roll i ämnet svenska där man i vissa skolor tyvärr som lärare kan få negativa kommentarer av föräldrarna eller de andra kollegerna. Detta kan till exempel ske om rektorn inte behandlar hela lärarkåren jämlikt eller om skolans ledning ofta byts.

Svensklärares arbete påverkas av om stämningen i lärarrummet är negativ och om de andra lärarna anser att svenska är ett helt onödigt ämne. En lärare berättar på följande sätt om kollegernas inställning: ”Det finns lärare som till exempel öppet kommenterar i korridoren att det är bra för eleverna att lektionen i svenska tar slut.” Hon påpekar att i en situation där man dessutom möter föräldrar som är emot svenskan och arbetar i en skola där man inte får ledningens stöd så har man ibland en känsla av att man alldeles ensam försöker tala för det svenska språket. När hon jämför med andra skolor där hon har arbetat påpekar hon att det gör en enormt stor skillnad för lärarens arbete om man vet att rektorn står bakom en. ”I min skola har vi en alldeles härlig rektor som står hundra procentigt bakom oss och på vår sida. Det är helt olika att jobba i en sådan skola än då man vet att man inte får något stöd alls.”

Rektorerna tar upp respekt för lärarnas arbete och en jämlik inställning till alla ämnen i skolan som en del av skolornas arbetskultur. I flera skolor får svensklärarna tillsammans med hela lärarkåren beröm för sitt arbete, på litet olika sätt. I Aspungens skola påpekar rektorn att lärarkåren är professionell, den gör sitt arbete väl och har höga målsättningar. Svensklärarna beröms för sin proffsighet och för att de har öga för vad som är väsentligt i undervisningen. Svenska är ett viktigt ämne, men det är ett bland andra undervisningsämnen. Flera rektorer tar upp jämlikhet mellan och respekt för de olika ämnena som viktiga principer i skolan. Rektor för Blomsterängens skola påpekar att detta också syns i att pengarna fördelas öppet och på lika villkor till lärarna, för avsikten är att stödja dem alla. I Aspungens skola anser rektorn att det är självklart att man ska respektera alla ämnen: ”Man ska kunna svenska och that's it.” Skolan ger till exempel pengar för att eleverna ska kunna se teater på svenska.

Tillgången till en egen klass framstår också som viktigt. Ett eget klassrum kan alltså ses som en resurs i språkundervisningen, det som van Lier (2004:91) kallar för affordans, det som står till förfogande för en person att göra något med. Lärarna säger att ett eget klassrum är viktigt bland annat för att man som lärare känner till rummet och vilken teknik och vilket material man har tillgång till. Att vara tvungen att använda tid till att bekanta sig med nya utrymmen gång på gång irriterar. Dessutom har man ingen möjlighet att skapa en kulturell kontext för undervisningen, till exempel genom att

dekorera rummet med elevarbeten eller med texter och bilder med anknytning till språket och kulturen.

Utöver rummen spelar det också en roll för de didaktiska lösningarna och indirekt för inläringen, vilken typ av teknisk utrustning som är tillgänglig (jfr Säljö 2005:179 ff.). På den här punkten tycks skolorna vara ganska olika utrustade. En lärare som i och för sig trivs bra i sin skola påpekar att hon saknar till exempel en projektor i sitt klassrum så att man kunde visa videoklipp och annat på nätet: ”Då kunde jag visa att det finns svenska också någon annanstans: det skulle göra lektionerna mera levande.”

Det som också inverkar på trivseln i arbetet är gruppstorlekarna. På den punkten tycks villkoren i olika kommuner variera. En lärare i Sandbackens skola tycker att grupperna har blivit för stora. Hon har upplevt tider då gruppstorleken var 16 och nu omfattar de största klasserna 27 elever. I Blomsterängens skola finns det däremot bra timresurser och rektorn påpekar att detta är en stor fördel. Det innebär att undervisningsgrupperna är tillräckligt små och att det finns tillräckligt med timmar för stödundervisning.

Arbetskulturen i skolan och stödsystemen

Att lära sig ett språk kräver systematiskt arbete. Detta innebär till exempel att det regelbundet ges läxor och att eleverna också gör dem. På de lektioner som vi följde med hade de flesta eleverna i de flesta skolorna också gjort läxorna. En lärare i Aspdungens skola påpekar att det är nödvändigt att eleverna också arbetar hemma för sig själva. Hon menar att skolan i dagens föränderliga värld ska representera något stabilt där det finns en viss regelbundenhet så att eleverna känner sig trygga och kan förutse hur saker och ting görs. Arbetskulturen i hennes egen skola bygger också på att både eleverna och lärarna arbetar: ”I det här huset utgår vi från att alla jobbar. Lärarna går till lektionerna när klockan ringer och lektionerna tar slut först vid följande klockringning.” (Meillä on oikeastaan sellanen työnteon meininki koko tässä talossa, että opettajat lähtee tunneille kun kello soi ja ne pidetään kellon soittoon asti.) Alla lärare är dock inte riktigt av samma åsikt. En lärare menar att eleverna satsar mera på fritidsintressen än på läxläsning i grundskolan och att detta gäller alla ämnen överlag.

I ett ämne som svenska som alla elever läser i grundskolan är det viktigt att det finns stödsystem på olika nivåer, stöd för läxläsning men också mer övergripande system om en elev inte längre hänger med i undervisningen. Skolorna har olika modeller för hur de förverkligar detta. När det gäller läxläsningen finns det i många skolor läxklubbar där man på eftermiddagen

kan läsa läxor. I en del skolor får man även hjälp av assistenter i detta. Läxläsningen följs också upp. I en skola kan man tillsammans med rektorn göra upp en plan för läxläsning efter att man har låtit bli att göra läxorna 20 gånger. Andra följder av uteblivna läxor kan vara en så kallad assisterad läxläsning eller kvarsittning.

Flera skolor har också arbetat långsiktigt med att skapa goda praktiker för när stödundervisning sätts in eller hur man samarbetar med speciallärarna. Rektorerna uttrycker detta på olika sätt men huvudprincipen är såsom en rektor säger att ”oron vaknar snabbt och man letar efter hjälp (huoli herää nopeasti ja siihen haetaan apua)”. En annan rektor uttrycker det med följande metafor:

Man kan inte falla igenom här. Vi tar på sätt och vis tag i barnet innan det är på väg genom nätet. (Putoamista täällä ei pääse tapahtumaan et /.../ tietyllä tavalla niin kun tartutaan kiinni siitä lapsesta ennen [kuin] se on edes menossa verkosta läpi

Rektorerna poängterar också verksamhetsmodeller som ska vara klara för föräldrar, lärare och elever. I flera skolor finns det grupper som kallas för stödteam eller elevvårdsteam som organiserar speciellt stöd vid behov.

I flera skolor har svensklärarna samarbete med specialläraren. En av lärarna i Söderåsens skola nämner till exempel att hon och hennes kolleger samarbetar med specialläraren om någon elev håller på att tappa greppet så att de till exempel under en kurs kan sitta på tumanhand med läraren och repetera. Hon påpekar att detta inte gäller många elever men eleverna är glada över att få komma till specialläraren. I Aspdungens skola har man inrättat stödgrupper med assistent för elever som har problem med språk.

6. Sammanfattande diskussion

Ett reportage i Hbl 15 augusti 2011 hade rubriken *Svenskundervisningen ska få ett lyft*. I reportaget redogjordes för målsättningar för en utvecklingsgrupp vid Undervisnings- och kulturministeriet som arbetar med att komma fram med nya metoder och idéer inom svenskundervisningen. Rubriken återger också en central målsättning i den aktuella undersökningen som har varit att svenskundervisningen ska få ett lyft.

Vårt syfte har varit att studera vad som kännetecknar svenskundervisningen i de finska grundskolorna, i synnerhet de goda praktikerna som inte lyfts fram i debatten i medierna, men vi har också strävat efter att se vad som kunde utvecklas. Elevernas och lärarnas synpunkter är centrala för den här undersökningen. Dessutom har vi intresserat oss för vad som stöder svenskundervisningen i skolans kontext.

Det viktigaste resultatet i vår undersökning är den positiva bild av svenska som skolämne som träder fram genom elevernas röster. Nästan hälften av eleverna tycker om svenska och de är nöjda med kvaliteten på undervisningen. De som har en neutral inställning säger att svenska är ett ämne bland många andra obligatoriska skolämnena. Bland de elever som är uttalat negativt inställda till att studera svenska finns det också sådana som tycker att lektionerna är bra, de vill bara inte studera språket ifråga. De flesta lärare påpekar också att dålig studiemotivation i svenska inte är typisk för deras skola. Olika elever kan förstås ha problem med motivationen i olika skeden men detta är inte ett allmänt problem för ämnet svenska. Lärarna önskar sig en mer nyanserad diskussion i medierna om läroämnena i grundskolan överlag.

Eleverna uppskattar framför allt pararbete, som det förekommer gott om i grundskolan. Filmer och spel ses som ett effektivt sätt att lära sig nya ord. Eleverna lägger också värde på en tydlig grammatikundervisning och att gå igenom uppgifter och läxor tillsammans. Att lektionerna allt för mycket följer samma struktur väcker däremot en del kritik. Eleverna vill ha flera muntliga övningar och lära sig en svenska som fungerar i vardagliga kommunikationssituationer. I gymnasieundersökningen framfördes exakt samma önskemål, och vi anser att det är skäl att lyssna på eleverna i detta fall. Att få bekanta sig med svensk kultur står också högt på elevernas önskelista. Läroplanens målsättning för ämnet svenska ser ut att uppfyllas väl i de skolor vi har besökt, eftersom 73 % av eleverna tror att de kan klara av enkla service-situationer på svenska.

Lärarnas insats är central för hur möjligheterna för språkinläring organiseras och förverkligas i klassrummet. Svensklärarna i grundskolan är engagerade och vill skapa en positiv och ledig stämning i klassen, vilket de anser

vara den viktigaste motiverande faktorn. I språkundervisningen är det också viktigt att det satsas på kontinuerligt arbete.

Centrala målsättningar i svenskundervisningen som lärarna lyfter fram är att eleverna ska få en positiv inställning till språket oberoende av kompetens och ett intresse att lära sig mera också efter grundskolan. De ska också kunna klara sig i vardagliga situationer och behärska basstrukturerna i språket.

Besöken i grundskolorna har visat tydligt att undervisningen genomgående är kommunikativ. Pararbete är en ofta använd arbetsform som garanterar att eleverna kommer till tals. Utöver pararbete använder lärarna ett stort antal metodiska redskap för att göra svenskan tillgänglig på olika sätt på lektionerna. I undervisningen finns en balansgång mellan varierande strukturer på lektionerna och en trygg och bekant struktur. En del elever önskar mer överraskningar i undervisningen och bland lärarna finns också olika åsikter om hur mycket variation de själva vill ha.

Muntlig färdighet övas kontinuerligt i alla klassrum. Det finns dock vissa skillnader mellan hur mycket tyngdpunkt muntlighet får på lektionerna. Fokus på det muntliga innebär samtidigt att något annat, t.ex. skrivande, får mindre utrymme. Lärarna ser det som ett centralt mål att eleverna ska lita på sina egna kunskaper och våga uttrycka sig på svenska. Av elevsvaren har det framgått att det sistnämnda också stämmer. Det är dock inte alltid lätt att skapa autentiska och motiverande träningssituationer i ett klassrum. Lärarna funderar mycket på hur de ska kunna utveckla övning av muntlig färdighet för att få alla elever med.

Läroboken spelar en central roll i undervisningen av ett nybörjarspråk som B-svenska. Lärarna är nöjda med de läroboksserier som de arbetar med. Det som lärarna dock önskar är färdigt autentiskt material på rätt språklig nivå med tanke på eleverna, till exempel korta videoklipp. Detta förutsätter förstås en viss teknisk utrustning i klassrummen, vilket inte nu var fallet i alla skolor.

I klassrum i svenska används både svenska och finska i varierande utsträckning. Lärarna utnyttjar i viss mån olika strategier vid alternering mellan svenska och finska. Det är krävande att det i klassen finns elever med olika kompetens i svenska. De lärare som i huvudsak talar svenska anlitar samma typ av strategier som används i språkbadsundervisningen för att göra sig förstådda. Genom att tala mycket svenska ges eleverna möjligheter för autentisk interaktion. Detta tycks också ha en god inverkan på den muntliga kompetensen. De lärare som talar mera finska gör det för att det på så sätt kan vara lättare att få god kontakt med eleverna.

Den svenska och nordiska kulturen är närvarande på olika sätt i klassrummen. Linna (2011: 4) konstaterar i en utredning om det nordiska samar-

betet inom skolsektorn att det finns en nära koppling mellan samarbetet och ”hur väl man kan svenska i Finland och hur språket undervisas i skolorna”. Linna (2011: 18) betonar att det med tanke på det nordiska samarbetet ”är viktigt att väcka intresset för det nordiska och därigenom också för svenska språket och kulturen redan i skolåldern”. Det är också uppenbart att alla satsningar på kultur bär frukt och uppskattas både av elever och av lärare, oberoende om det är fråga om teaterbussar, aktiviteter inom Svenska nätverket, vänskolor eller Lucia-fester. Många projekt med kultur utanför skolan kräver dock mycket arbete av läraren och alla lärare har inte möjlighet att skapa sådana. Linnas förslag om att sätten att ansöka om nordiska pengar skulle förenklas uppskattas säkert av lärarkåren.

Såsom det har framgått av elevernas svar är den finlandssvenska närkulturen ofta osynligare på lektionerna och i läromedel än den sverigesvenska kulturen. Det vore en viktig motivationshöjande faktor att öka kännedomen om den svenska kulturen i Finland i svenskundervisningen. Sammanfattningsvis kan man säga att kulturen finns med i den undervisning som ges men det skulle vara värdefullt att tänka på hur vardagskulturen kunde få ännu mera plats och större synlighet i undervisningen.

En bra arbetsgemenskap med en öppen och respektfull atmosfär är viktig för svenskundervisningen, för lärarna och eleverna. Även om svenskan väldigt långt är som vilket annat ämne som helst i skolan syns den negativt betonade debatten på den här punkten. Svensklärarna behöver en rektor och en skolledning som stöder dem i deras arbete, ger dem frihet att förverkliga sig och betonar jämlikhet mellan de olika ämnena som viktiga principer i skolan. I skolorna betonas också betydelsen av uppföljning av och stödåtgärder för elevernas arbete om det uppstår problem.

Resultaten från den gymnasieundersökning som vi gjorde 2010 och från den här studien liknar varandra i allt väsentligt (se Green-Vänttinen et al. 2010:81). I viss utsträckning inverkar naturligtvis de olika målsättningarna på arbetssätten, men i det stora hela stämmer grundskolelevernas åsikter och önskemål med gymnasisternas och lärarnas svar är förvånansvärt likadana. Hur lyder då svaret på vad som kännetecknar svenskundervisningen i de finska grundskolorna? Svaret kan sammanfattas i att de flesta elever ställer sig positiva eller neutrala till svenskundervisningen, lärarna är engagerade och kunniga, och en skolmiljö som stöder elever och lärare i deras arbete garanterar goda resultat. Elever och lärare har dock även synpunkter på hur undervisningen ska kunna utvecklas. Dem har vi samlat i följande kapitel i form av fem förslag.

7. Förslag: svenskundervisningen ska få ett lyft

Skolbesöken, elevernas berättelser och intervjuerna med elever, lärare och rektorer har lärt oss mycket om svenskundervisningen. Vi har också fått en bra uppfattning om de goda praktikerna i undervisningen som är kommunikativ och som baserar sig på elevinteraktion. Eleverna och lärarna har också tagit upp vissa aspekter där undervisningen och premisserna för den kunde utvecklas. Listan på önskemål kan komprimeras i följande nyckelord: *vardagssvenska, lättillgängligt autentiskt material, svensk kultur, svenska i klassrummet och målsättningarna i läroplanen*. Förteckningen är väldigt lik den som framställdes i rapporten om gymnasierna 2010 (Green-Vänttinen et al. 2010: 82–83).

Vardagssvenska. Eleverna är intresserade av att lära sig funktionell svenska, vilket innebär ett vardagsnära ordförråd och färdigheter med vilka de klarar sig i vardagliga kommunikationssituationer. De önskar också att få samtala mera fritt kring olika teman. Detta är en pedagogisk utmaning för läraren, eftersom ordförrådet och strukturerna är så pass begränsade hos de elever som inlett sina studier på årskurs 7. Genom väl förberedda samtalsövningar borde det gå att beakta detta önskemål.

Lättillgängligt autentiskt material. Både elever och lärare önskar sig mera autentiskt material som är lättillgängligt och som dessutom är på rätt nivå med tanke på elevernas kompetens. Mera läromaterial på nätet i anslutning till de tryckta böckerna som lätt kan uppdateras kunde delvis svara på detta önskemål. Alla skolor borde dock även ha klassrum med nödvändig teknik, vilket inte tycks vara fallet i dag.

Svensk kultur. För motivationen att studera svenska är möten med svensk kultur viktiga. Eleverna önskar mera film, musik, teveprogram, tidningar och böcker i undervisningen. Vi vill också lyfta fram att finlandssvensk kultur borde göras mera synlig i undervisningen och i läromedlen. Många elever uppger att det är viktigt att studera svenska för att Finland är ett tvåspråkigt land och en del säger sig vara stolta över tvåspråkigheten. Ändå är finlandssvenskhet relativt främmande för dem och ordet svenska förknippas främst med Sverige i en rätt så schablonartad turistbild. En satsning på närkultur, där eleverna kunde få uppleva att det faktiskt finns en levande svenska i Finland, kunde öka motivationen och ge ett lyft åt undervisningen.

Svenska i klassrummet. I klassrummen ger en lärare som talar mycket svenska eleverna möjligheter för autentisk interaktion. Vi vill uppmuntra lärare att tala mycket svenska i undervisningen, eftersom det också tycks ha en god inverkan på den muntliga kompetensen. Samtidigt vill vi uppmärks-

samma alla lärarutbildare om ansvaret att göra de blivande lärarna medvetna om den egna muntliga kompetensens betydelse för deras arbete.

Målsättningarna i läroplanen. När de nya målsättningarna i läroplanen uppdateras vore det viktigt att granska vad som utgör kärnstoff och vad som kunde lämnas bort. Det vore viktigt att koncentrera sig på vardagsnära ordförråd och sådana strukturer som är frekventa och kommunikativt nödvändiga. Däremot kunde man fästa mindre vikt vid strukturer som inte är frekventa eller som inte är centrala för förståelsen. Av de senare har till exempel bisatsordföljden även i forskningen konstaterats vara en krävande struktur.

I dag diskuterar man i Finland hur möjligheterna för elever att lära sig båda inhemska språken kan förbättras. Att inleda studierna tidigare kunde vara tänkbart, en annan idé skulle vara att öka antalet timmar i ämnet. När de nya läroplanerna och timantalen fastställs för svenska i grundskolan, är det åtminstone viktigt att inse att nuvarande två veckotimmar är ett minimum för att elever ska kunna nå en sådan kompetens att de kan fortsätta sina studier i gymnasium och vid högskolorna.

Litteratur

- Bergqvist, Kerstin. 2001. Skolarbete som interaktion. I: Lindblad, Sverker & Sahlström, Fritjof (red.) *Interaktion i pedagogiska sammanhang*. Stockholm: Liber. S. 36–52.
- Dysthe, Olga. 1996. *Det flerstämmiga klassrummet: att skriva och samtala för att lära*. Lund: Studentlitteratur.
- Dörnyei, Zoltán. 2001. *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eklund Heinonen, Maria. 2009. *Processbarhet på prov. Bedömning av muntlig språkfärdighet hos vuxna andraspråksinlärare*. Uppsala universitet.
- Falout, J., Murphey, T. Elwood, J. & Hood, M. 2008. Learner voices: Reflections on secondary education. I: Bradford Watts, Muller, T. & Swanson, M. (Eds.) *JALT 2007 Conference Proceedings*. Tokyo: JALT. S. 231–243.
- Folktinget 2010 = Utlåtande om timfördelningen 1.9.2010. <http://www.folktinget.fi/sve/utlatande/#article-1262-5944-utlatande-om-timfordelning>
- Gibbons, Pauline. 2006. *Bridging discourses in the ESL Classroom. Students, Teachers and Researchers*. London: Continuum.
- Green-Vänttinen, Maria, Korkman, Christina och Lehti-Eklund, Hanna. 2010. Svenska i finska gymnasier. *Nordica Helsingiensia* 22. Helsingfors: Finska, finskugriska och nordiska institutionen.
- Green-Vänttinen, Maria & Lehti-Eklund, Hanna. 2010. Can language specific criteria make assessment more reliable? Föredrag vid IATEFL-konferensen i Barcelona 30.10.2010.
- Grosjean, François. 1982. *Life with two languages*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Grosjean, François. 2001. The Bilingual's Language Modes. I: Nicol, Janet L. (ed.) *One Mind, Two Languages. Bilingual Language Processing*. Malden, USA: Blackwell. S. 1–22.
- Hall, Joan Kelly. 2002. *Teaching and Researching Language and Culture*. Harlow: Pearson Education.
- Handlingsprogram för ett Finland med två levande nationalspråk*. 2011. Helsingfors: Folktinget. Tillgänglig genom <http://www.folktinget.fi/sve/>
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn. 1997. *Forskningsmetodik*. Översättning av Björn Nilsson. Lund: Studentlitteratur.
- Håkansson, Gisela. 2004. Utveckling och variation i svenska som andraspråk enligt processbarhetsteorin. I: Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger (red.) *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur. S. 153–169.
- Jaskari, Kai. 2011. Språkprojektet som växte till kungliga dimensioner. I: *Sprog i Norden* 2011. Tema: Nabosprogsundervisning og nordisk sprogrøgt. Netværket for sprognævne i Norden. S. 183–192.
- Kirjavainen, Tanja. 2009. Understanding efficiency differences of schools: Practitioners' Views on Students, Staff Relations, School Management and Curriculum. I: Kirjavainen, Tanja, *Essays on the Efficiency of Schools and Student Achievement*. Helsingfors: Statens ekonomiska forskningscentral. Tillgänglig genom http://www.vatt.fi/file/vatt_publication_pdf/j53.pdf
- Linna, Markku. 2011. *Utveckling av det nordiska samarbetet inom skolsektorn*. Utredning. Helsingfors: CIMO.

- LPgrundl2004* = Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
http://www.oph.fi/lagar_och_anvisningar/laroplans_och_examensgrunder/grundlaggande_utbildningen
- Merriam, Sharan B. 1994. *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Murphey, Tim. 2002. From the horse's mouth: Advice from second-semester Japanese university students to JHS/HS English teachers in Japan. *Learning Learning*, 9(1), 2-10.
- Murphey, Tim. 2008. The collaborative wisdom of student voice. I: *Divergens and Convergence, Education with Integrity*. Proceedings of the 7th Annual JALT Pan-SIG Conference. Tillgänglig genom <http://jalt.org.pansig/2008/HTML/Murphey.htm>
- Rampton, Ben. 2006. *Language in Late Modernity. Interaction in an urban school*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Saari, Mirja. 1995. ”Jo, nu kunde vi festa nog.” Synpunkter på svenskt språkbruk i Sverige och Finland. *Folkmålsstudier* 36: 75–108.
- Savijärvi, Marjo. 2011. *Keskustelunanalyttinen tutkimus toisen kielen oppimisesta kieli- kylpypäiväkodin arkitilanteissa*. Helsingfors: Helsingfors universitet.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7309-0>
- Sulkunen, Sari. 2007. *Text Authenticity in International Reading Literacy. Assessment. Focusing on Pisa 2000*. Jyväskylä Studies in Humanities 76. Jyväskylä: Jyväskylä universitet.
- Sundman, Marketta. 2011a. Vilken grammatik krävs för kommunikativ kompetens i svenska? Föredrag vid seminariet *På väg mot kommunikativ kompetens: tillägnandet av svenskans struktur hos finska inlärare* 11.2.2011 vid Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Säljö, Roger. 2000. *Lärande i praktiken*. [Stockholm]: Norstedts.
- Säljö, Roger. 2005. *Lärande och kulturella redskap. Om lärprocesser och det kollektiva minnet*. [Stockholm]: Norstedts.
- Södergård, Margareta. 2002. *Interaktion i språkbadsdaghem. Lärarstrategier och barnens andraspråksproduktion*. Vasa: Vasa universitet.
- Trost, Jan. 1997. *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Tuokko, Eeva. 2009. Miten ruotsia osataan peruskoulussa? Tillgänglig genom www.oph.fi/julkaisut/2009
- van Lier, Leo. 2004. *The Ecology and Semiotics of Language Learning. A Sociocultural Perspective*. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Wenger, Etienne. 2007. *Communities of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Övriga källor

- Sundman, Marketta. 2011b. E-post 16.11.2011.

Bilaga 1. Frågor till lärarna

Bakgrund

1. Hur kom det sig att du blev svensklärare?
2. Du och svenskan: hur skulle du beskriva din egen relation till svenskan?
3. Hur länge har du undervisat, vilka nivåer, vilka skolor?
4. Vilka andra ämnen undervisar du i än svenska?

Material, arbete

5. Vilka arbetsformer använder du? Vilka tycker du själv om?
6. Vilken roll spelar läroboken i din undervisning och vilka andra material använder du?
7. Svenska kontakter utanför skolan? Vänskolor? Teater? Studiebesök? Samarbete mellan olika läroämnen?
8. Vad intresserar eleverna mest i undervisningen?
9. Hur mycket tycker du eleverna satsar på att lära sig svenska?

Muntliga kunskaper

10. I läroplanen poängteras muntliga färdigheter. Vilken roll spelar muntliga kunskaper i din undervisning?
11. Hur övar ni att tala?
12. Vilka arbetsformer tycker eleverna om?
13. Hur bra är eleverna på att tala svenska?
14. Vågar de tala svenska?
15. Hur väl förstår eleverna talad svenska? Hur mycket kan du tala svenska så att eleverna förstår?

Attityder och språkkunskaper

16. Vill eleverna lära sig svenska?
17. Förhåller sig eleverna på annat sätt till svenska än till andra språk?
18. Vilka målsättningar har du för dina elever? Vad ska de kunna i slutet av grundskolan?
19. Vad anser du är viktigast i undervisningen?
20. Med vilka metoder når man bra resultat?
21. Hur motiverar och engagerar du elever?

Reflexioner kring svenska och undervisningen

22. Hur skulle du beskriva din undervisning?
23. Vad tycker du har ändrats i svenskundervisningen under de senaste åren?
24. Hur tycker du svenskundervisningen borde utvecklas?
25. Var hittar du inspiration och nya idéer för ditt arbete?
26. Hur ser du på svenskans framtid i skolan?

Skolan som arbetsmiljö

27. Hurdan inlärningsmiljö är din skola?
28. Samarbete med kollegor?
29. Stöd från rektor och ledning?

30. Möjlighet att delta i fortbildning?

Bilaga 2. Frågor till eleverna

Bakgrund

1. Vad tänker du på när du hör orden svenska språket eller svenskspråkiga?
2. Hade du hört svenska eller hade du kontakter till Sverige eller till svenskspråkiga innan du började läsa svenska i skolan?
3. Använder du svenska utanför lektionerna? I hurdana situationer?

Jag och svenskundervisningen

4. Vad anser du om svenska som skolämne?
Hurdant är det att studera svenska i jämförelse med engelska?
5. Studerar du några andra språk än svenska och engelska?
Om det vore möjligt, skulle du också studera andra språk? Vilka språk?
6. Det talas mycket om ordet *tvångssvenska*. Vad tycker du om det?

Undervisning

7. Vad är anser du det bästa sättet att lära sig ett språk? Till exempel att tala, skriva, lyssna, läsa?
8. Vad gör ni på lektionerna i svenska?
Hurdana övningar har ni? Spelar ni till exempel spel, ser ni på filmer eller teveprogram, lyssnar ni på musik, har ni ordprov, har ni språklaboratorium och använder ni det, gör ni grupparbeten, använder ni nätet/IT-klassen? Hurdana övningar tycker du mest om?
9. Använder ni något annat material utöver läroboken? Till exempel kopior, tidningar, spel?
10. Vad tycker du om er lärobok? Borde det finnas mera eller mindre av något material?
11. Borde läraren använda svenska eller finska i undervisningen? Hänger du med när läraren talar svenska?
12. Har ni svenskspråkiga gäster? Har er skola en svensk vänskola?
13. Har ni gjort klassresor till Sverige eller till andra nordiska länder?

Jag och svenskan

14. Känner du till svenskspråkiga medier? Till exempel tidningar, tevekanaler, radiokanaler? Känner du svenskspråkiga hemsidor, bloggar, nätgemenskaper, diskussionsforum? Läser du tidningar eller tidskrifter, lyssnar du på radio och på musik, ser du på filmer eller på teveprogram, använder du svenska på nätet?
15. Har du lärt dig svenska så mycket att du till exempel kan diskutera med svenskspråkiga ungdomar eller handla på svenska?
16. Tror du att du kommer att behöva svenska i dina framtida studier/ i arbetslivet/ i vardagen?

NORDICA HELSINGIENSIA

- NH 1/KKN 1 Hadle Oftedal Andersen: *Ikkje for ingenting. Jon Fosses dramatik* (2004)
- NH 2 Mona Forsskåhl: *Mitt emellan eller strax utanför. Språkkontakt i finlandssvensk slang* (2005)
- NH 3/KKN 2 Hadle Oftedal Andersen: *Kroppsmoernisme* (2005)
- NH 4/TS 1 Jan-Ola Östman (red.): *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråk* (2005)
- NH 5/KKN 3 Hadle Oftedal Andersen & Idar Stegane (red.): *Modernisme i nordisk lyrikk 1* (2005)
- NH 6/TS 2 Karin Hoyer, Monica Londen & Jan-Ola Östman (red.): *Teckenspråk: Sociala och historiska perspektiv* (2006)
- NH 7 Helga Hilmisdóttir: *A sequential analysis of nú and núna in Icelandic conversation* (2007)
- NH 8 Hanna Lehti-Eklund (red.): *Att växa till lärare – svenskläroarutbildning i utveckling* (2007)
- NH 9 Nina Martola: *Konstruktioner och valens: verbfraser med åt i ett jämförande perspektiv* (2007)
- NH 10/SI 1 Jan Lindström (red.): *Språk och interaktion 1* (2008)
- NH 11 Jan Lindström, Pirjo Kukkonen, Camilla Lindholm & Åsa Mickwitz (red.): *Svenskan i Finland 10* (2008)
- NH 12 Anne Huhtala: *Det pedagogiska självet: en narrativ studie av direktvalda svenskläroarstudenters berättelser* (2008)
- NH 13/KKN 4 Hadle Oftedal Andersen, Peter Stein Larsen & Louise Mønster (red.): *Stedet. Modernisme i nordisk lyrikk 2* (2008)
- NH 14/DF 1 Helena Palmén, Caroline Sandström & Jan-Ola Östman (red.): *Dialekt i östra Nyland. Fältarbete i Liljendal med omnejd* (2008)
- NH 15 Camilla Kovero & Monica Londen: *Språk, identitet och skola. En undersökning i svenska skolor i huvudstadsregionen* (2009)
- NH 16 Lieselott Nordman: *Lagöversättning som process och produkt. Revideringar och institutioner vid lagöversättning till svenska i Finland* (2009)
- NH 17 Anita Schybergson: *Kognitiva system i namngivningen av finländska handelsfartyg 1838–1938* (2009)
- NH 18/KKN 5 Hadle Oftedal Andersen, Per-Erik Ljung & Eva-Britta Ståhl (red.): *Nordisk lyrikktrafikk. Modernisme i nordisk lyrikk 3* (2009)
- NH 19/SI 2 Camilla Lindholm & Jan Lindström (red.): *Språk och interaktion 2* (2010)
- NH 20/DF 2 Caroline Sandström: *Genus i östra Nyland – från dialektutjämning till dialektmarkör* (2010)
- NH 21 Åsa Mickwitz: *Anpassning i språkkontakt. Morfologisk och ortografisk anpassning av engelska lånord i svenskan* (2010)
- NH 22 Maria Green-Väntinen, Christina Korkman och Hanna Lehti-Eklund (red.): *Svenska i finska gymnasier* (2010)
- NH 23/KKN 6 Hadle Oftedal Andersen, Per Bäckström & Unni Langås: *Samspill mellom kunststartene. Modernisme i nordisk lyrikk 4* (2010)

- NH 24/DF 3 Sinikka Segerståhl: *Vaggvisor i Kvevlax. Språkliga strukturer och konstruktioner* (2011)
- NH 25 Minna Nakari: *Variation i kvinnors namnfraser i officiella dokument i Helsingfors 1780–1930. Socioonomastiska synvinklar på makt och identitet* (2011)
- NH 26 Leila Mattfolk: *Finlandssvenska åsikter om och attityder till modern språkpåverkan* (2011)
- NH 27 Hanna Lehti-Eklund och Maria Green-Vänttinen: *Svenska i finska grundskolor* (2011)